

მთავარი

სოციალ-დემოკრატიული ჟურნალი

„მოგზაური“ წელი-
წადში ღირს 5 მან.
ნახევარ წლით 3 მ.
ცალკე ნომერი 10 კ.
ადრესი: თფილისი,
ნიკოლოზ ქ. № 44.

რედაქცია ღია ყო-
ველ დღე: დილის
10 საათ. შუადღის
1 საათამდე, და სა-
ღამოს: 6 სათ. 7 სა-
ათამდე.

№ 19.

კვირა, 22 მაისი 1905 წლისა.

№ 19.

შინაარსი: ბიუროკრატია და რეფორმები.—ომის ამბები.—ნახი-
ჩევანში მომხდარ ამბების გამო.—სხვა-და-სხვა ამბები.—დაბა-სოფლის
ამბები.—რუსეთის ქრონიკა.—უსოვითის ქრონიკა.—თავის გამართლე-
ბაც ასეთი უნდა! ფ. მახარაძისა.—საფრანგეთის ისტორია მეტროპოლიტ
საუკუნეში (გაგრძელება), ანისა.—ღედაცაი და მისი მდგომარეობა.

ბიუროკრატია და რეფორმები.

არც ერთ დროს რუსეთის ხალხს არ განუცდია ისეთი
საშინელი უბედურება, რომელიც დღეს მას თავს დაატყდა.
მხოლოდ გამოცდილი მხატვრის კალამს შეუძლია იმ საზა-
რელ და აღმშოვოთბულ გარემოებათა აღწერა, რომლებშიაც
დღეს ჩვენ გვიხდება ცხოვრება. ოჲ შინ, ომი ვარეთ, სრუ-
ლი დამარცხება-განადგურება ჩვენი ქებული მხედრობისა, რო-
გორც ხმელეთზე, ისე ზღვაზე, სამშობლოს ჯანსაღ შვილე-
ბის ამოკლეთა, ასი და ათასი მილიონების, იმ მილიონების,
რომლებიც მშრომელი ხალხის ოვლით მონავაირია, გაფლან-
გვა და ტყუილა-უბრალოთ ჩაღუპვა. სახლში ბიუროკრატი-
ული წესწყობილების წარმოქმნის და ხალხს შორის
ატეხილი ბრძოლა; სრული ძალმომრეობა და თვითნებობა
ხალხის განმათავისუფლებელი მოძრაობის ჩასაქრობათ და ჩა-
საწარწყვათ; მუშების გაფიცვები, გლეხების არეულობები,
რომელთაც შიმშილი, უკიდურესი სიღატაკე იწვევს; უმაღ-
ლეს სასწავლებლების დაკეტა, ზოგიერთ საშუალო და თით-
ქმის დაბალს სასწავლებელში სწავლის შეწყვეტა; ყველა ამა-
სთან „შავი რაზმის“, ხულიგანების, საზოგადოების ნაძი-
რალითა ბნელი ელემენტების გამოსვლა საზოგადოების
ბრწყინვალე, ნათელ და ცხოველყოფელ ელემენტებთან სა-
ბრძოლველათ. ურიების და სომხების ასეთ შავი რაზმების
საშუალებით აწიოკება და გაკლეთა. იმავე დროს საზოგადოე-
ბის ძალების დაქსაქსვა და აწინდელი ბრძოლისათვის მოემ-
ზადებლობა. ამაში გამოიხატება დღევანდელი კრიზისი, დღე-
ვანდელი გამოურკვეველი მდგომარეობა. არავინ არ არის
უზრუნველ ყოფილი, რომ ყოველ წუთში მათ არ იქნება
ნახშიარი ძალმომრეობა, არ შეიქნება მსხვერპლი თვით-
ნებობისა.

როდემდის გაგრძელდება ასეთი საერთო მოუსვენარი,
გამოურკვეველი და საშიში მდგომარეობა? მოვლის ამას და-
სასრული, თუ ჩვენ ვერ გვეღირსებოთ დამშვიდებით ცხოვრე-
ბას, ადამიანის პიროვნების უზრუნველყოფილ მდგომარეობას?
აი კითხვები, რომლებიც ყველა ჩვენგანს ძალია უნებურათ
ეხადება თავში და პასუხს თხოულობენ. სად არის ის ძალი,
რომლის საშუალებით საზოგადოება უნდა განთავისუფლდეს
იმ საშინელი განსაცდელისაგან, რომელიც მას კარზე ადგას?
ერთათ ერთი საშუალება დაუკანონებლად დამფუძნებელი
კრების მოწვევა, ე. ი. ხალხის წარმომადგენლების, მის მიერ
თავისუფლათ არჩეულ დელეგატების შეკრება და მართლაც,

ვინ უნდა ამოიღოს ხმა ხალხის გასაქირზე, ვინ უნდა იხსნას
იგი განსაცდელისაგან, თუ არა თვით ხალხმა, მის მიერ ამორ-
ჩეულ წარმომადგენლების სეშუალებით. მაგრამ ვინ უნდა
მოიწვიოს დამაფუძნებელი კრება? როგორ, რა გზით უნდა
მოხდეს ხალხის წარმომადგენლების შეკრება ახალი საზოგა-
დოებრივი და სახელმწიფო წესწყობილების დასაფუძნებლათ?
უმრავლესობა იმ აზრისაა, რომ ამას მოახდენს თვით ბიურო-
კრატია, ე. ი. ამ პირთა კრებული, რომლებმაც შექნეს და
გამოიწვიეს დღევანდელი საშინელი კრიზისი. ასეთი იმედი
დაბადა და განამტკიცა 12 დეკემბრის მანიფესტმა და 18 თე-
ბერვლის რესკრიპტმა. 18 თებერვლის რესკრიპტის ძალით სა-
შინაო საქმეთა მინისტრ ბულოგინს ებრძანა სათათბირო კა-
მისიის შედგენა, მისივე თავმჯდომარეობით, იმ წესების შესა-
მუშავებლათ, რომლებსაც საფუძველზე უნდა მოწვეული იქნას
ხალხის წარმომადგენლები ზოგიერთ საკანონმდებლო განზ-
რახვათა შემუშავების დროს. იმავე რესკრიპტის ძალით,
როგორც კერძო საზოგადოებათ, ისე ცალკე პირებს ნება ეძ-
ლევათ შეკრებილიყვნენ და გამოეთქვათ თავის მოსაზრებანი
სახელმწიფო წესწყობილების გაუმჯობესობის შესახებ. მაგრამ
ამის შემდეგ გავიდა აგერ სამ თვეზე მეტი და ბულოგინის
კომისიის შესახებ საზოგადოებამ და პრესამ არაფერი სარწ-
მუნო არა იცის რა. რაც შეეხება კერძო საზოგადოებათა კრე-
ბებს, ეს მინისტრის განკარგულებით ისეთ პირობებში ჩააყე-
ნეს, რომ ის მხოლოდ მარტოდენ ქალაქებზე დარჩა.
იმავე დროს ყველა აშკარათ ხედავს, რომ ბიუროკრატის ფე-
ხიდან ყოველ გვარი ნიადაგი ეცლება, რომ მან დაკარგა
ყოველივე ნიღაბი საზოგადოების თვალში. მაგრამ თუ ყურად-
ღებამ მიაქცევთ იმას, რაც დღეს ბიუროკრატის მალალ
სფერებში ხდება, მეტათ გაიცემალი დარჩებით. თითქო აქ
არც-კი ამჩნევენ, თუ საზოგადოებაში რა მოძრაობა შვიფდე-
ბა, რა ძალი იღვიძებს მის შესამუსრავათ. პირიქით, იქ
თქვენ ხედავთ რომ დღე ისეთი არ გაივლის, რომ რაიმე ახალი
კომისია ან რჩევა არ დაარსონ რომელიმე მსხვილი ბიურო-
კრატის თავმჯდომარეობით ყველა იმ კითხვების გამოსარკვე-
ვათ და გადასაწყვეტათ, რომლებიც დღეს საზოგადოებას
აღელვებენ, და რომლების გადაწყვეტა დღეს მხოლოდ ხალ-
ხისაგან ამორჩეულ მთავრობას შეუძლია, და სხვას არავის.
ასეთია, მაგ., აკრძალული საკითხი მუშების საქმე, ბეჭდითი
სიტყვა, გაძლიერებული დაცვის წესების გადაშინჯვა, გა-
დასახლების საკითხი და სხვ. თუ კი ყველა ამ კითხვების გადა-
ჭრა შეუძლია ბიუროკრატიულ მთავრობას, მაშინ რაღა საქი-
როა ხალხის წარმომადგენლების მოწვევა, მაშინ რაღა აზრი
აქვს დამფუძნებელ კრებას? ყველა ამ კომისიების დაარსება
და აგრეთვე ის, რომ ბულოგინის კომისიის დღემდე არაფერი
არ გამოურკვევია, აშკარათ მოწმობს იმას, რომ ბიუროკრა-
ტიას არა გზით არა სურს ხალხის წარმომადგენლების მო-

წვევა, ვინაიდან ეს მისთვის სიკვდილი იქნებოდა, და თავის თავის მოკვლა ხომ ერთნაირი გმირობაა და მასთან სეროიზული დათმობა, რასაც არასოდეს არ ჩაიდენს ჩვენ ბიუროკრატია. მაშ სად უნდა ვეძიოთ ვასაილი? მაშ როგორ, რა გზით უნდა განთავისუფლდეს ხალხის წარმომადგენლების შეკრება სახელმწიფოს ძირითად კანონების გამოსაცემათ? არის მხოლოდ ერთი გზა ერთი ერთი საშუალება, — ეს თვით ხალხის ინციატივაა, მისი თაოსნობა, და არავის სხვისა.

ომის ამბებში.

დღი ხანია რაც ჩვენ ომის შესახებ არაფერი დავიწყებია. და მართლაც, რაც იაზონელებმა მუკდენი და ტელინი დაიჭირეს და რუსის მხედრობა საშინლათ დაამარცხეს, ომის ველზე შესამჩნევი ცვლილება არა მომხდარა რა. ყურნალ-გაზეთობა ამ ხნის განმავლობაში ომის შესახებ ავრცელებდა სხვა და სხვა სამხედრო ავტორიტეტის და კორესპონდენტების აზრს მომავალი შეტაკების შესახებ, როგორც ხმელეთზე, ისე განსაკუთრებით ზღვაზე. აქ კი სინამდვილეს ცოტათ მცირე ადგილი ჰქონდა დათმობილი. უნდა შევნიშნოთ, რომ მას შემდეგ, რაც აღმირალა როჯდესტვენსკის ძლიერი ესკადრა, ოცდაათ მებრძოლ გემისაგან შემდგარი, ჩინეთის აღმოსავლეთის წყლებში გამოჩნდა, მთელი ქვეყნის ყურადღება განსაკუთრებით ზღვის ბრძოლაზე იყო მიპყრობილი. ამ მოსალოდნელი და აუცლოებელი სისხლის ღვრის შესახებ, რა თქმა უნდა, სხვა და სხვა აზრისანი იყვნენ. ბევრს ჯეროდა, რომ აღმირალი როჯდესტვენსკი თუ სასტუკათ ვერ დაამარცხებებს და რუსის ფლოტის წარსული დამარცხებათა შურს ვერ იძიებს, იმდენათ მაინც დაამარცხებს აღმირალ ეოგოს ესკადრას, რომ იაზონელებს ხმელეთზე ომის გაგრძელებას ხელს შეუშლისო. ასეთი აზრის მამხრები სრულებით არ ცდილობდნენ ყველა გარემოების აწონ-დაწონვას. არ ფიქრობენ იმაზე, რომ აღმირალ ტოგოს ყავდა საჯუკეთესო ესკადრა, რიცხვით არა ნაკლები რუსის ესკადრაზე, გაწვრთნილი, გამოცდილი და გამარჯვების შარავანდელით შემოსილი მეომრებით, რომლებიც თავის თავს შინ გრძნობდნენ და ყველა ადგილები ზედ მიწევნით იცოდნენ, საცა კი შესაძლებელი იყო ბრძოლის მოხდენა, გარდა ამისა როჯდესტვენსკის ესკადრას, მას შემდეგ, როცა ის იაზონიას მიუახლოვდებოდა, არ ჰქონდა არც ერთი გასაჩერებელი ადგილი, სადაც მას შეეძლო საჭირო სურსათი და ნახშირი ეშოვნა. როცა როჯდესტვენსკი ბალტიის ზღვიდან შორეულ აღმოსავლეთში გაეგზავრა, მაშინ რუსების ხელში პორტ-არტური იყო, და ეს მისთვის დადი იმედო იყო. მაგრამ მას შემდეგ, რაც პორტ-არტური დაეცა, როჯდესტვენსკის მისიამ ყოველგვარი აზრი და მნიშვნელობა დაკარგა. განა როჯდესტვენსკის ამოდენა ხნის (მთელი შვიდი თვის) განმავლობაში ზღვაში ყოფნის შემდეგ შეეძლო იაზონიის ძლიერ ესკადრას თავისივე კარებთან თავზე დაეცემა, დაემარცხებია და შემდეგ ვლადივასტოკის პორტში მოსულიყო? ეს მხოლოდ სსწაულით თუ მოხდებოდა, თორემ ქუაში მყოფი კაცი ამას ვერ იფიქრებდა. მაშ სად მიდიოდა როჯდესტვენსკი? რა უნდა შეესრულებია მას? იგი მიდიოდა პირდაპირ დაღუპვისაკენ. იმას გამარჯვება არ ეწერა. მართალია, საომრათ რომ კაცი მიდის, იმას არ უნდა ეშინოდეს არც დამარცხების და არც სიკვდილის, მაგრამ ომში იგი ისე არ უნდა წაივდეს, თუ წინდაწინ გათვალვინებული არა აქვს როგორც თავისი, ისე მტრის ძალა. თუ მან წინდაწინვე არ იცის მტრის ძალა, და ისე მიდის მასთან საბრძოლველათ, ასეთი კაცი

ქუაზე ხელაღებული უნდა იყოს. თვით როჯდესტვენსკის სწავლება არ ჰქონდა მტრის ძალა ცოდნოდა, სხვები კი ვალდებული იყვნენ ეს ძალა სცოდნოდათ, და შეიძლება კიდევაც იცოდნენ, მაგრამ ვის რა ენაღვლებოდა სხვისი დაღუპვა, სხვისი ფულით მონაგარი სიმდიდრის განადგურება. საქმე ხომ მაინც წამხდარი იყო და ამით მხოლოდ დროს მოგება უნდოდათ, მაგრამ როცა იქნებოდა, სასტიკი სინამდვილე ყველას თვალ წინ უნდა დადგომოდა. მოახლოვდა შეტაკების დრო, იაზონელები დიდი ხანია გაფაციცებით თვალ-ყრუს ადევნებდნენ რუსის ესკადრის მოძრაობას. უმატულო ტელეგრაფის საშუალებით, იმათ დაბეჯითებით და სისწორით იცოდნენ, თუ რუსის ესკადრა სად იმყოფებოდა; ან საით დაიქრდა კურსს. როჯდესტვენსკიმ კი თითქმის არაფერი არ იცოდა იმის შესახებ თუ სად იყო იაზონიის ესკადრა და მაშასადამე მუდამ საფრთხეში და ძრწოლაში იმყოფებოდა, ვინაიდან არ იცოდა, როდის, რა წუთში დაეცემოდა მას მტერი. ეს საიდუმლოება არც კცემა მის საშინარ დამგომარებას. ამ შინსა და ძრწოლაში გაუგნდა რუსეთის მხედრობისათვის და გულ სუსტის ხალხისთვის შეაბნელოთ დღე 14 მაისი. იგი დღე დაუვიწყარი დარჩება არა მარტო რუსის ხალხის ისტორიაში, არამედ მთელ-ქვეყნიერობის ისტორიაშიაც. მთელი ორი დღე და ორი ღამე გაგრძელდა ეს უმაგალითო ბრძოლა, რასაც რუსის ესკადრის სრული განადგურება მოყვა, ამ ორ დღეში რუსეთმა დაკარგა თერთმეტი საუკეთესო ჯავშნიანი გემი, რომელთაგან შვიდი (კენაზ სუვოროვი, «იმპერატორი ალექსანდრე III», «ბოროდინო», «ოსლობია», «სისოი ველიკი», «ნავარინი», და «აღმირალი უშაკოვი») წყალში ჩაუძირავთ და ოთხი («ორიოლი», «იმპერ. ნიკოლოზი I», «გენერალ აღმირალი აპრაკსინი» და «აღმირალი სინაივინი») ტყვეთ არიან წაყვანილნი. გარდა ამისა იაზონელებს ჩაუძირავთ კიდევ ოთხი კრესისერი, ორი სატრანსპორტო გემი და კიდევ რამდენიმე ტყვეთ წაუყვანიათ, ასე რომ, რამდენათაც დღემდის გამოკვეთულია, რუსებს დაუკარგავთ სულ 22 გემი. გარდა ამისა იაზონელებმა დაატყვევეს თვით ესკადრის უფროსი აღმირალი როჯდესტვენსკი და კონტრ-აღმირალი ნებოგატოვი, რომელთაგან პირველი დაჭრილია მძიმეთ. ერთა სიტყვით ეს ისეთი დამარცხებაა, რომლის მსგავსი ჯერ ისტორიას არ ახსოვს. რამდენიმე ათას მეომრებთან ერთათ შორეულ აღმოსავლეთის წყლებში დაიძირა და დაიღუპა აუარებელი სიმდიდრე გემების და იმათი მოწყობილობის სახით. რას უნდა გრძნობდეს ამ დაღუპულთა ნათესავები და მეკობრები, რას უნდა გრძნობდეს დღეს მთელი რუსეთის ხალხი, თუ მას სრულებით არ დაუკარგავს გრძნობა? სად მიდის ამოდენა მსხვერპლი? რისთვის იფლანგება და იღუპება ამოდენა სიმდიდრე? მას შემდეგ, რაც ომი დაიწყო, წელიწადი და ხუთი თვე გავიდა, რუსეთის მხედრობას გარდა დამარცხებისა, არა გამოუვლიდა რა არც ხმელეთზე და არც ზღვაზე. ნახევარი მილიონი ჯანსაღი ხალხი ან გაიყლიტა და სრულებით დაიღუპა, ან სამუდამოთ დასახიჩრდა; იმავე დროს რამდენიმე მილიარდის ქონება ჩაიღუპა, და ჩვენ მარტო დამცირების და შეურაცყოფის მეტი არა გვრგებია რა. მაგრამ რა არის ამ უმაგალითო დამარცხების და საშინელ შეურაცყოფის მიზეზი? ტყუილი ფიქრი იქნება, თუ ჩვენ ჩვენს დამარცხების მიზეზათ იაზონიას დავსახავთ, არა და არა. პირიქით, იაზონია ამყდენებს რუსეთის მხედრობის ნამდვილ დამარცხების მიზეზს, ე. ი. რუსეთის ხალხის ნამდვილ მტერს. ეს მტერი აქ არის, და იგი დღეს ბიუროკრატის სახელით არის მონათლული. აი ვინ დამარცხა რუსეთი, აი ვინ შეურაცხყო და ვინ შეარცხინა რუსეთის ხალხი მთელ კა-

კობრობის წინაშე! ბიუროკრატია გავრცნა და გაათახსირა ჩვენი ხალხი, და ბოლოს გამოიწვია ყოვლად უაზრო ომი იმ იაპონისთან, რომელთანაც რუსის ხალხს არაოდეს არაფერი სამტერო არ ქონებია და არც ექნება. სადა ხარ რუსეთის ხალხო, რათ ხმას არ იღებ? შენი სახელით ამოდენა უდანაშაულო სისხლი იღვრება! შენი შვილები სიკოცხლეს წირავენ, ულუკმაპუროთ ტოვებენ მშობლებს, ცოლშვილს და ნათესავენს! რათ არ ეძიებ, რათ არ კითხულობ, თუ ვისთვის ან რისთვის ხდება ეს ასე? უნდა იცოდეთ, რომ მხოლოდ შენი მედგარი ხმა შეაჩერებს ამ საშინელ სისხლის ღვრას! თორემ როდემდის უნდა გაგრძელდეს ეს? ან რა აზრი უნდა ქონდეს ამ გაგრძელებას? დღეს შენ უნდა მოითხოვო ომის შეწყვეტა და პასუხის გებაში მიცემა ყველა იმათი, ვინც ეს საზარელი სისხლის ღვრა გამოიწვია. (ს. ოტა.)

ნახიჩევანში მოხდარ ამბების გამო.

კიდევ ჟღერა: კიდევ დარბევა—წიოკება, კიდევ უდანაშაულო ხალხის დანთხეული სისხლის მორვეი! თითქოს არ ეპაროდა ის საშინელი სისხლის ღვრა, რომელიც ბაქოში მოხდა ამ წლის თებერვალში, და მრავალი სხვა ასეთი უბედურება, რომლის მოწამეა დღევანდელი რუსეთი. საზარელი შავი ძალა, რომელიც ასეთ ნობათებს უშაღებს დღევანდელს, უიმიოდაც გაკვირებულ ცხოვრებას, გაუმაძღარ ყოვანავით თავს დაჩხავის შეუგნებელ ადამიანთა ბრბოს და მძას მძს უსევს ასაკლებათ და ასაწიოკებლათ. ვინ იცის, ვინ არის თავმდები რომ ის, რაც ბაქო და ნახიჩევანმა განიცადა, დღეს თუ ხვალ სხვა ადგილებსაც არ მოეღოს? ვის შეუძლია თვალყური ადევნოს „ბნელი ძალების“ მოქმედებას და მიხედეს თუ დღეს სად აშაღებს ნიადაგს თავის საზიზღარ ნადიმისათვის? და მერე რომც ვიცოდეთ, რა ადგილს მოვლის ასეთი განსაცდელი, — ვინ არის დამხმარე, ვინ არის ისეთი რომ ერთმანეთზე არ მიუშვას, არ მიუისისოს გონება დაბნელებული, უფიცი ადამიანები. ამ კითხვების პასუხი დღევანდელი საზოგადოებისათვის აშკარაა, ბაქოს და ნახიჩევანის უდანაშაულო მსხვერპლნი თავის თავათ დაღადებენ თუ როგორ აცხრობენ „ვისიც ჯერ არს“ გააფთრებულ დაგეშილ ადამიანთა ბოროტ მოქმედებას. მხოლოდ ერთათ ერთი მტკიცე იმედი ანუ გეშებს დღევანდელი ცხოვრებით დაჩაგრულ ხალხს ასეთი უბედურების დროს: მტკიცე იმედი, რომ დიდ ხანს ვეღარ გასტანს ამ ნაირი ცხოვრება....

სხვა და სხვა ამბები.

- სოფ. ფცაში მოუკლავთ მემამულე თ-ლი ლევან აპირიჯიბი,
- ქ. ახალციხეში ა. მელქონიანის ქარხნის მუშები გაფიცულან. მათი მოთხოვნებიანი დაუკმაყოფილებიათ.
- როგორც გაზეთებში იუწყებიან, ოს-ჩაჩნებსა და ყაზახ-რუსებს შორის დამოკიდებულობა გამწვავებულა. რამოდენიმე მკვლელობაც მომხდარა.
- როგორც გავიგეთ, გურიაში დაბანაკებული რაზმის უფროსი ალიხანოვი ერევნის გუბერნიაში გაუგზავნათ. მის ნაცვლათ უფროსობა პოლკოვნიკ ალტანისათვის ჩაუბარებიათ.
- დუშეთის მაზრიდან ატყობინებენ „ივერიას“: დუშეთში წინ კახაკი მოვიდა მათ მოსვლისათანავე სამაზრო ადმინისტრაცია შეუდგა მოთავე გლეხების დატუსაღებას და ათაოდ დღეში შვიდი კაცი დააპატიმრესო.
- ბაქოს გენერალ გუბერნატორს განკარგულება მოუ-

ხდენია, რომ საბუკოს კრებაზე ხალხი და გამგეობის მოსამსახურენი აღარ შეუშვან. მიზეზათ უწყესობათა მოხდენას ასახელებენ.

— ქალაქში ბინების სიძვირემ აიძულა 8 საპოლიციო უბნის მცხოვრებნი, ქალაქის გამგეობაში განცხადება შეეტანათ ბინების ფასის დაკლების შესახებ, მაგრამ როგორც შევიტყვეთ ქალაქის გასგეობა არ აპირობს ამ საქმეში გარევის.

— ქ. ვერხნოუდინსკში 12 მაისს 1200 მეშა გაფიცულა ბოთლის საკეთებ ქარხნისა.

— 12 მაისს ქ. ეკატერინბურგში ასოთ ამწყობნი გაფიცენ. გაზეთები ნახევარ ფურცლებათ გამოიდის.

— ქ. ვეპატორიაში ყველა დარგის მუშები გაფიცულან: მეეტლეები, მეფურნეები, წყლის მზიდანი და სხ. არაფიქარი შეტაცება ჯერ არ მომხდარა.

— რიაზანის გუბ. ერთ მაზრაში სოფ. გრატოვკის გლეხები დასცემიან ერთი ვაქარის ბინადრობას და აუკლიათ.

— ქ. ბრიანსკში 16 მაისს, წარმოდგენის დროს დიდი დემონსტრაცია მოუხდენიათ. პოლიციისა და ჯარის შემწეობით ხალხი გაუფანტავთ. ბევრი დაუტუსაღებიათ.

— ქ. არმავირიდან იუწყებიან დევეშით: კავკასის რკინის გზის სადგურ გულაკევირზე 16 მაისს სასტუმროში თავი მოიკლა გენერალმა კოვალიოვმა, რომელსაც ექიმი ზაბუსოცის წამება ბრალდება.

— კოკოვეციის კომისიის მეორე სხდომაზე შემდეგი ამბავი მომხდარა: სხდომაში მონაწილე მრეწველთა მონდობილებით მოსკოვის საბირჟო კომიტეტის წევრმა კრესტოვნიკოვმა განაცხადა: ვინაიდან რუსეთს ასეთი უბედურება წაეკიდა, ჩვენ ვეღარ შეგვიძლია დამშვიდებით განვაგრძოთ კომისიაში მუშაობა, მათ უფრო, რომ ამისთანა არეულობის დროს საჭიროა ჩვენ-ჩვენს ოჯახებში ყოფნა და ამიტომ გთხოვთ სხვა უფრო მოხერხებულ დროისთვის გადაიდგას სხდომა ამ კომისიისათ. ჩვენ კარგათ გვესმის რომ სახელმწიფო ფულებს საჭიროებს და ამიტომ დროებით ასწიეთ ბაჯი 1906 წ. იმდენათ, რამდენიც საჭირო იქნებაო. კოკოვეცემა უპასუხა, ნამდვილია და მეც კარგათ მესმის თქვენი სულიერი მდგომარეობა, მაგრამ კომისიამ რომ მუშაობა შეაჩეროს, ამითა დაირღვევა ინტერესი მუშებისა, რომელნიც დღით-დღე ელიან საქმის გადაწყვეტას და ამიტომ ვთხოვთ ერთხელ კარგათ კიდევ ვაარჩიეთ ეს საკითხი სხდომის დროებით შეწყვეტის დროსო. მრეწველთ სხდომის განახლებისას წინანდელი გარდაწყვეტილება გაუმეორეს კოკოვეცეს, რომელიც იძულებული შეიქნა დაეხურა სხდომა, მაგრამ განუცხადა მათ, რომ ის მთავრობის წარმომადგენლებთან ერთად განაგრძობს მოქმედებას, შეიმუშავებს კანონ-პროექტს უკვე განხილულ საკითხისას გაფიცვის შესახებ და გადავა შემდგენ კითხვებზე. ბოლოს მან მოისურვა, რომ წასულები ჩქარა დაბრუნდნენ და მით დახმარება გაუწიონ განზარაბულ საქმეებში.

— ჩვენ გავიგეთ, რომ პეტრე მირიანაშვილი, რომელიც ქართულ ენაზე გაზეთის გამოცემის ნებართვას თხოულობდა, ახლა ქართული ენის ცენზურობის ადგილს თხოულობს და გაზეთის გამოცემაზე კი უარს აცხადებს.

— თფილისის ქალაქის რვა საპოლიციო ნაწილის მცხოვრებთა რიცხვით ათასამდე კაცს განცხადება შეუტანიათ ქალაქის გამგეობაში და თხოულობენ ბინისა და მალაზიების ქირის დაკლებას. მდგმურები და მალაზია-დუქნების მოქირავენი თხოულობენ ბინის ქირას 50 პროცენტი დააკლდეს. და ქალაქის თავს სთხოვენ, რომ მან ნება დართოს საზოგადო

ყრილობა მოახდინო, რათა მოილაპარაკონ და კაცები აირჩიონ თავიანთი მოთხოვნები განსახტრციელებლად.

— ბაქოს გენერალ-გუბერნატორს განკარგულმა მოუხდენია ადგილობრივ ქალაქის საბჭოს კრებაზე იღარ შეუშინ არც ხალხი და არც გამგეობის მოსამსახურეები. მიზეზით მოხსენებულთა ის „უწესობანი“, რომელსაც საბჭოში ხალხი და მოსამსახურენი ახდენენ.

— როგორც ღებეშვილიან ჩანს, რუსეთის დაცვემებულ მეზღვაურთა რიცხვი 14 და 16 მაისის ბრძოლის დროს ოთხი ათასამდე ასულა, მათ შორის ასი აფიცურია. მოკლულთა და დაღუპულთა რიცხვი ჯერ არ იციან, მაგრამ ექვი არ არის, იგი ამაზე გაცილებით ბევრი იქნება.

— ქუთაისიდან იწერებინან: ლეჩხუმელებმა გაანთავისუფლეს დადემქილიანი, რომლებიც ქუთაისში ჩამოვიდნენ, რომ გუბერნატორს გამოეცხადონ. — საპატიმროდან რამდენიმე პატიმარი გაიპარა.

— კავკასიის ნამესტნიკმა ი. კ. ზუბოლაშვილს ნება დართო გამოეტყუა თფილისში ყოველ დღიური გაზეთი რუსულ ენაზე, სახელწოდებით „საკავკაზიე“.

— ქუთაისიდან გაზ. „ივერის“ სწერენ: 14 ამ თვეს ქუთაისის გენერალ-გუბერნატორმა ადგილობრივ პოლიცემსტრის და პროკურორის თანხლებით ინახულა ქუთაისის საგუბერნიო საპყრობილე და გაანთავისუფლა იქიდან 114 პოლიტიკური დამნაშავე. შეპყრობილთა უმრავლესობა გლეხები იყვნენ.

შეცდომის განწორება: 2-5 ვ. 5. — ის წერილში „ნახუბთ ილია ჭავჭავაძეს“ (იხ. „მოგ.“ № 15) 254 გვ. წერია: „არუთლობდეს ილიაზე ღვინის ჯამაგირი ირიცხებოდა 80 თუმანი“. უნდა იყოს: ირიცხებოდა 80 მანეთი.

და ბ ა — ს ო ფ ლ რ ის ა მ ბ ე ბ ი.

სვანეთი. ქუთაისის გუბერნიის ეფექტმა კუთხემ და სერთით მიუღმა რუსეთში თუ შეიგნა თავისი ჯეტანელი ცნობების მიყენებით და ერთობით ბრძოლა გამოუცხადა მათ, არ ჩამოხრჩინა დღეს ამ მოძრაობას სვანეთიც. ადგილობრივმა შევიდრმა მსწრეულ შეათვისა თავის მეხოტბებიდან დღევანდელი ჭირ-კარამის ვითარება... აქედან ამოქრდა ხალხი... აქედან შეიგნა ხალხმა თავისი მტრის ვინაობა და მისი სისუსტე-სიბოროტე... აქედან ხმამაღლა ხდები და შეუერთდა სერთო ბრძოლაში გურულებს, იმერლებს და მეგრელებს...

სულ ორი თვე თუ იქნება რაც სვანეთში მიდგარება და მოძრაობა დაიწყო. მოძრაობამ ზარეკლათ ქვემო (სვადანია) სვანეთში იჩინა თავი. აქ არ შეუდგები იმის წყრას, თუ რაში გამოიხატებოდა ზარეკლათის, არც იმის წყრას თუ როგორ განაღდურეს სსსოფლო კანცელარებმა, როგორც კანონის ძალით მათი ზარეკლების დამაშინებლები და სკალები, როგორც ბავშვების გონების გამლავებულები... დღეს ეგვალსათვის, ვინც კი იცნობს სვანეთს, ცხადზე უნდასწავა, რომ აქედან შევიდრმა ცენტრით თუ ბევრათ შეიგნა თავისი მტრის ვინაობა და სსსტეკი ბრძოლა გამოუცხადა მას.

წინა დღეებში აჭარა სსსტეკობას მიუგულს თავისი სსსტეკთეს მოძმე, მსწრელები და წინამძღოლი შამუ გელოვანი... ის მოკლეს დღისათ... მისი მკვლელები, რომელთა რიცხვი ეჭვსმდის ადის, ეგუთხიან თავად კარდაფხაქია კვარს... ზოდიცა კი ჯერ-ჯერობით არაფერ გამოძეხეს არ შერებს და მგონი არც კი შეაყნოს ამის შესახებ ოქმი, რაც მისი მხრივ ადგილი მოსალოდნეულია... ხოლო შეეღვლებას იძიებს ისევ ხალხი და დამნაშავეთა წინააღმდეგ სსსტეკი ზომები აჭვთ მიადებულა. კანონებულები და ბოროტებულები ხალხი, ერთი თავისი სსსტეკითა წინამძღოლის დაჯარ-

გვით; გარს შემორტემა კარდაფხაქიას და გარეთ არ უშეგეს... სწარურ წესზე ასინი სისხლს თხოვლობენ...

არც ზემო სვანები ჩამოხრჩინა თავის ძმებს ქვემო სვანებს. აქედ იდვიტეს ხალხი... აქედ აზირებს ის ორადით აღჭურვას და სერთო ბრძოლაში შედგარ მოქმედებს... თუმცა ზატარ-ზატარა ლეღა აქედ ემხრება მუდამ დღე ხალხს, მაგრამ მკაცრი და გაბეღული მოძრაობა ჯერ არ მოხდა და შეთანხმებას უნდა...

ზარეკლათი ზემო სვანეთში სსსინსტრო სკოლის მოწაფეებმა დაწვეეს გაფიცვა. როგორც ხმადილი წარმოებიდან გავიგე მსტეკლავის ორჯანისა სკოლის (დატკლის სსსტეკობისა) მოწაფეებს 19 მარტს გამოუცხადებოთ ზრტყსტეკი მსწრელებობისთვის და ქუხიან დაუძახიათ: „До свидания г.г. учителя!.. не беспокойтеся, больше в школу не придем!..“ ზარეკლათი იერში იყო სკოლების წინააღმდეგ და აგრეთვე სხვებისთვის ზარეკლათი მაგალითი. წარმოადგინათ, რომ ეგვალ სკოლებზე ამ ამბავმა დიდი გულგანა იქონია და ეგვალს სერთოთ ბავშვების რიცხვი შემცირდა. ჯერ-ჯერობით სწავლა არ შეწყვეტილა ოფიციალურად, რაცან თითო-ორთი ბავშვი კიდე დაიარება სოციალურ სკოლებში... ჩავარდენ მსწრელები ოქმში, რა ქანს ან როგორ იმოქმედონ შემდეგში... და აი კიდევ მოუხანსვთ სსსვალება...

ზარეკლათი 4 სვამოზე მოუერთათ თავი ზემო სვანეთის სსსინსტრო სკოლის მსწრელებებს და მეორე დღეს დიდი ჩურჩულის აჭეთ-იქეთ ფაც-ფუცის შემდეგ შესდგომან თათბირს. სოციალურს, როგორც გავიგე დანამდვილებით, ძლიერ უჭირდათ სიძარბოსის თქმა... წარმოადგინათ, სოცს წამაგინას დაკავების ემხილდა თურმე და სოცს სრულიათ დათხოვინს, სიძარბოსის თქმის გულსათვის... მაგრამ როგორც იყო გაბეღეს და თქვეს, რასი თქმად ემხილათ... შეაყნოს ოქმი და კიდევ წარუდგინეს მოაგრობას...

დასასრულ უნდა აღვინშო შეთანხმების სსსვალეობით, რომ სვადამდვილან სვანეთი თათქმის ჯიროვანით მომხადებულად დღევანდელი მოძრაობისათვის და ზრტყსტეკის გამოცხადებას უზირებს აჭარა შემამულებებს ადვალის გაცემის შესახებ.

სკვინია.

ბ. სარიკამიში (ეარსის ოლქი). ვერავითარი ბორტო, ბნელო ძალა ვერ აძინებს ზაქა სართავისაში მომწიფებულ სსსტეკობებს. (აჭარო სსსტეკობა გავოფილია ორ მოწინააღმდეგე ბანაკათ. 2/3 შეადგენენ მისამსხურე ზირნი, ბიურტაკრატია, 1/3 შევიდარი მცხოვრებნი. წერილი ვაჭრები, ხედასნება, დღიური მუშები (200), ნოქრები და ეგვალ ცხოვრებით დაბნელებულნი და სსსტეკ სსსტეკობის 1/3 შეყს). თანამედროვე ცხოვრების მაჭა ჩქარებით სტეკს, მრავალი კრება გაიმართა სხვა და სხვა სსსტეკ-ბორტო და თანამედროვე ცხოვრების კითხვების გადასწავლათ. 8 მაისს კრებაზე ბჭობა ხსენებლივი იყო, აზრთა შეჯახ-შემოჯახება მრავალნაირი. ზარეკლათი კრებას უნდა განხილვა კვირა-უქმე დღეს დუქნების დაეკეტვის სკოთხი, ბოლოს დაადგინეს შემდეგი: 1) ამოაჩვენეს 5 მსაჯული; რომლებმაც უნდა გააჩინონ ურთო-ერთ შორის მომხდარი უქმეოფილებს და სხვა უსწრება. ამ რავათ ადგილობრივ ადმინისტრაციასთან შესწავლიეს ეფექტივე დამოკიდებულა.

2) აიკრძალეს ღოთობა და ფულზე კარტის თამაში. ვინც ამ მუხლს ზარეკლათ დაარდევს—დაჯარიმდეს, მეორეხელ-კი, ზნეობრივ სსსტეკებს გადაუწვევდეს (ბოიკოტი). უნდა აღვინშო, რომ კრებას დადგინდ მუხლებს დაარდევში ადგილი ჯარბი, მიეცემა სერთო კასისა. ამით დასრულდა 8 მაისის კრება. არ გაუგლდა სამ დღეს, რომ ერთ ადგილობრივ მცხოვრებს დაეკრვა ვერცხლის ქმარბი. მარა ძეხნას დიდი ხანი არ მოსდომებია. ჭურდი ობოვეს და თვით განსამართლეს: 1 თვის განმავლობაში სსს არავინ განცეს და თუ ხელმეორეთ შემხრულ იქმნა ჭურდობაში—სამუღამოთ გამოკრეს სსსტეკობიდან. დამნაშავე სწუხს, ხანობს; ზატეკებს

როგორ მდგომარეობაშია დღეს ეს პასარი? გლეხობა, რომელიც დღეს უმთავრეს გემსადღებულად უნდა ჩათვალოს შინაურ საქონლისა, მეტად გაჭირვებულ მდგომარეობაში იმყოფება. ხოლო ამისათვის, რომ შინაური პასარი გადინაურდეს სავაჭრო გლეხობის გადინაურება ეკონომიურათ. აქედან ნათლად ჩანს, თუ როგორ უნდა უკუროს მარქსისტებმა აგრარულ საქათხს.

გარდა ამის გლეხების გადატყვებას შიგნით გლეხ-კაცების ქადაგება გასულა სმუშათ. როგორც მდარე მოთხოვნების სხვა-ნა, აგანი დათანხმებთან შედარებით ნაკლებ სფასურზე, ამით დასწევს სამუშაო ქარს, რაც მეტად მყენებლად მუშათა შარტისათვის.

და რე თუ ასეთ მისაზრებათა შედეგ მანჩ სავაჭრო მარქსისტებისათვის გლეხების გადატყვება? რასაკვირველია, არა. შარტით აგანი სუღათ და გულათ მომხრე არან გლეხების მატერიალურათ გადაინაურების და ამისთვის მოათხოვენ მათთვის უკრეთ წოდებულ „ჩამონაჭრებს“. ხოლო, როგორ უნდა მოხდეს მათის განაწილება—ეს თვით გლეხებმა უკეთ იცან და თვითონ მოაწერებენ თავთან საქმეს.

ასეთ აზრის არან მუშათა შარტის თეორეტიკოსებმა აგრარული კითხვას შესახებ. ეს აზრი იმდენათ ნათელი და მარტოვან, რომ მისა ორნაართ ასინა—შუქდებელია.

მესამე საარმიო კორპუსისადმი ბრძანებაში დაბეჭდილია: „მე-30 საარტილერიო პარკის შტაბს-კაპიტანმა ბოხანმა რომელიც გაწესებულია მე-27 საარტილერიო ბრიგადაში, ნება მისცა თავის თავს წარმოეთქვა საჯარო სიტყვა, რომელშიაც შეგებო პოლიტიკას, რისთვისაც შტაბს-კაპიტან ბოხანს ვატუსიდებ ოცდაათი დღის ვადით ვიღონოს საქალაქო ვაუბრუბიტაზე.“ (3.).

ტ. ს. ტატიშჩევს დაველა რუსეთის ოპოზიციური მოძრაობის ზრდის და მდგომარეობის შესახებ მოხსენების შედგენა. მოხსენება 4 თვის ვადაში უნდა დაასრულოს.

კურლიანდიის გუბერნატორმა ბრძანება მისცა მაზრის უფროსებს და პოლიცემისტერს, რომელთაც უნდა განკარგულბა მოახდინონ, რათა პოლიციის მოხელეებმა უფრო ბეჯითათ და გულ-მოდგინეთ განხრიკონ ხელმე მცხოვრებთა ბინები, პოლიციის მოხელეებს მიენიჭა განუსაზღვრელი უფლება შევიდნენ როცა სურთ მცხოვრებთა სახლში და მოახდინონ სასტიკი განხრიკა აკრძალულ ნივთებისა.

კიევი პოლიციამ აღმოაჩინა მთელი ლაბორატორია, სადაც ასაფეთქებელ ნივთიერებებს ამზადებდნენ.

კიშინიოვიში 3 მაისს შეტაკება მოხდა ხალხსა და ხულაგანთა შორის, გაჩნდა რევოლუერების სროლა, დანების და კეტების ტრიალი, ხალხში შიშით დაიჭრა 2 კაცი. ყველა ხელიგინები რადაც „სასწაულით“ გაიპარენ, ხალხისგან კი ბევრი დაიჭირეს.

შჩუჩინოში ვილაც 4 ბოროტ მოქმედმა განიზრახეს დონის კახათა მე-4 პოლიკის თოფის წაზღის საწყობის აფეთქება, მაგრამ დროზე შეუტყვეს და დასაქერათ დაედევნენ. ბოროტ-მოქმედებმა გაქცევა მოახერხეს, (3.)

მიტავაში 2 მაისს სასიკვლილო დასქრეს პოლიციის ჯაშუში.

სმორგონში (ვილნ. გუბ.) 16 აპრ. ტყვის ქარხნის მუშებმა სიმღერით და „ურსა“ ძახილით ჩაიარეს ქუჩებში. რამოდენიმე წითელი დროშაც ააფრიალეს. პოლიცია და კახაკები არ ჩარევიან.

სოფ. ხარკოვიში (მოგილ. მაზრა) აგრარული მღელვარება დაიწყო. გაგზავნილია ერთი როტა ჯარის კაცები.

უმართებლესი სენატის სამოქალაქო კისაციის დეპარტამენტში ნათიც ვეკილს ზარულდის ბაქაში მომხდარ უღეტის დროს მოკლულ ლალაევთა მცირე წლოვანი შვილების ობეკუნის მინდობილობით საინფარი შეუტანია ბაქოს ყოვილ გუბერნატორზე; ზარულდინი უჩივის თავ. ნაკაშიძეს 50 ათას მანეთის ზარულს, რომელიც გამოიწვია ლალაევთა მოკვლამ და მათი სახლების ვადაწე-მ.

გაზ. „ს. ო.“-ს № 72-ში დაწვრილებით მოყვანილია ის ვარემოებები, რომელთა მიხედვით აღუძრავს ლალაევთა ობეკუნის რწმუნებულ ვეკილს თავისი საინფარი:

მომიგინი ამტიკებს თავის თხოვნაში, რომ ლალაევთა სიკვლილში და მათი სარჩო-საბადებელის დაწვა-დარბევაში სრული პასუხის გება ყოფილ გუბერნატორს თავ. ნაკაშიძეს ედება. მოგვყავს სიტყვა სიტყვით უმთავრესი ბრალდება მომიგინისა წინააღმდეგ განსვენესული თავ. ნაკაშიძისა.

„... ლალაევის სახლს 7 თებერვლიდან დაუწყეს ყოველის მხრით თოფის სროლა. სახლის პატრონმა, დინახა რა თავისი საშინელი მდგომარეობა, 7 მარტსვე რამდენიმეჯერ სთხოვა შემწეობა ტელეფონის საშუალებით ადგილობრივ მთავრობას. სამშაბათს, 8 მარტს უფრო მძლავრათ დაუშინეს თოფები და ალყაც გაუძლიერეს სახლს. მაშინ თავ. ნაკაშიძე ეტლით მივიდა ლალაევის სახლთან, ელაპარაკა რამდენიმე ხანს შემახის ქუჩაზე ჩასაფრებულ დამრბევთა ბრბოს, შემდეგ გამოიხმო ქუჩაზე ლალაევი და საყვედურებით მიმართა მას იმისათვის, რომ, ვითომც უკანასკნელის სახლიდან გამვლელ თათრებს თოფებს ესროდენ. ლალაევმა უპასუხა, რომ ის ცნობა თითქოს მისი სახლიდან თოფს ისროდენ—ასეკარა ტყული იყო, რის დასამტიკებლათ სთხოვა გაჩხრიკა მთელი სახლი და დარწმუნებულყო, რომ იქ ერთი იარაღიც არ მოიპოვებოდა. გარდა ამისა ლალაევმა სთხოვა თავ. ნაკაშიძეს ან დარაჯები დაეყენებია სახლის დასაფარავათ, ან და მიეცა საშუალება, რომ ის ოჯახობით გასულიყო სახლიდან. გუბერნატორმა ორივე თხოვნაზე უარი უთხრა და წავიდა. ამის შემდეგ ალყა კიდევ უფრო გაძლიერეს და უფრო სასტიკათ დაუშინეს თოფები ლალაევის სახლს. რომ რამე ნაირათ სახლიდან გამოეყვანათ ლალაევის ოჯახობა, ბრბომ ვადაქრა საწყლემ მილი და ყველა კარებთან დარაჯები დააყენა. ლალაევი განუწყვეტლივ ურაცუნებდა ტელეფონის ზარს და ეხვეწებოდა თავის ნაცნობებს: სარქიოვს, დოლუბალოვს ეპისკოპ. ანანის და სხვ. რამე ნაირათ ეშვამდგომლათ გუბერნატორის წინაშე შემწეობის შესახებ. უკანასკნელმა ყველა თხოვნაზე უპასუხა, რომ მის ქალაქში არ ყავდა საკმაო ჯარი, რომ რამე შემწეობა აღმოეჩინა (ქალაქში 2000 ჯარი იდგა) და ბოლოს დაპირდა სარქიოვს, 9 მარტისათვის მიეგვედებოდა ლალაევსო. ვინაიდან სახლში ტყვიას ვეღარაკინ დამალუბოდა, მთელი ოჯახობა ლალაევისა სარდაფში ჩავიდა და იქ ვაატარეს მთელი დამე 8—9 მარტამდე.

დილით ბოროტ მოქმედებმა სახლის ხიან ნაწილებს ნავით ვადაასხეს და ცეცხლი წაუკიდეს. თუმცა ალი უცებ მოედო მთელ სახლს, ლალაევმა მაინც მოასწრო ტელეფონთან არბენა და აცნობა თავის მდგომარეობა ნათესავებს და

მთავრობას. დილის 8 საათზე ეს ამბავი თავ. ნაკაშიძესაც შეატყობინეს. მიუხედავად ამისა შველა არსაით იყო. საათის 1-ზე ბოროტმომქმედები შევიდნენ სახლში და დაიწყეს ცარცვა: რაც ნაკლებ ფასიანი ნივთები იყო იქვე ქუჩაში გაჩაღებულ ცეცხლში ყრიდნენ, ძვირფასეულობას კი იტაცებდნენ. თოფის სროლა კი ერთ წუთსაც არ შეწყვეტილა. ყველა ეს ხდებოდა რამდენიმე საათის განმავლობაში, პატრულების თვალწინ. როცა ცეცხლმა სარდაფშიაც შეატანა, ლალავეი ოჯახობით ქუჩაზე გამოვიდა, სადაც ბრბომ ტყვიით დანარჩა თითონ ლალავეი, იმისი ცოლი, ერთი ნათესავთაგანი და მოსამსახურეები. ეს მოხდა ორის ნახევარზე, ე. ი. ხუთი საათის შემდეგ მას აქეთ, რაც თავ. ნაკაშიძეს გადაჭრით აცნობეს, ასეთ ბოროტ მოქმედებისათვის ემზადებინა...“ („ს. ი.“)

ნევის გემთა ამშენებელ ქარხნის მუშებმა განიხილეს წინადადება, რომლის მიხედვით მინისტრ კოკოცვეის თავმჯდომარეობით შემდგარ კომისიის მიერ შემუშავებული კანონების შესახებ თავისი აზრი უნდა გამოეთქვათ და დაადგინეს შემდეგი:

„ჩვენ, ნევის გემთა ამშენებელ ქარხნის მუშებმა წინადადება მივიღეთ ჩვენი ცეცხების წარმომადგენლებისაგან, რათა ჩვენი აზრი გამოგვეთქვა იმ კანონების შესახებ, რომელიც კოკოცვეის კომისიამ შეიპოვა მუშათა მდგომარეობის „გასუმჯობესებლათ“ და ვაცხადებთ: 1) რომ ჩვენ არ ვაქვს უფლება ჩვენი შეხედულება გამოვთქვათ იმ კანონებზე, რომელნიც მთელი რუსეთის მუშებს შეეხება, რადგან კომისიამ მართა ჩვენი ქარხნის წარმომადგენლებს მიმართა ამ ნაირი წინადადებით, და არა მთელი რუსეთის მუშებს. 2) რომ იმ შემთხვევაშიც კი, თუ კომისია ყველა მუშებს დაავალბდა აღნიშნული კანონების განხილვას, აქედან მაინც არაფერი გამოვიდოდა, ვინაიდან რუსეთში არ არის ბეჭდის, სიტყვის, კრებების თავისუფლება და პიროვნების ხელუხლებლობა, ხოლო ასეთ პირობებში მსჯელობა შესახებ მუშათა კანონებისა ვერავითარ ნაყოფს ვერ გამოიღებდა. 3) ამისდა გეარათ ჩვენ გადაჭრით ვაცხადებთ, რომ უარს ვამბობთ კოკოცვეის კომისიის წინადადებაზე და ერთხელ კიდევ ვაღვიარებთ ჩვენს სრულ თანხმობას იმ მოთხოვნებთან, რომელნიც წარუდგინეს ჩვენმა ამხანაგებმა შილოვსკის კომისიას.“

(„პრ. კრ.“).

ფინანსთა მინისტრის კოკოცვეის თავმჯდომარეობით შემდგარ კომისიის ექვის თვლით უყურებს გაზ. „ნაშა უინი“. მას არ სწამს, რომ ამ კომისიამ რაიმე გაუმჯობესება შეიტანოს გამწვავებულ მუშათა კითხვაში. ეს კომისიო, ამბობს „ნ. უ.“ გამოიწვია დღევანდელმა მოძრაობამ და 4 თვის გაფიცვამ, რომელმაც ასე სასტიკათ წამოაყენა მუშათა კითხვა. „ექვს გარეშეა, რომ ბევრი პროექტები, რომლებსაც წყნარ კანცულარიებში შეადგენენ, მალე დაკანონდებიან, მაგრამ საქმე ის არის, წასწვეს თუ არა წინ ეს კანონები მუშათა კითხვის გადაწყვეტის საქმეს, გაუმჯობესდება თუ არა ამით მუშათა კლასის მდგომარეობა? ჩვენ გვეონია, რომ არა. კანონის დაწერა და გაცემა ძალიან ადვილი საქმეა, განსაკუთრებით ისეთ წესწყობილებაში, როგორც ახლა რუსეთში მეფობს; ხოლო საქმე კანონის შეთხზვა კი არა, მისი ცხოვრებაში გატარებაა.“ — „სანამ მუშები და მათთან ერთად ყველა რუსი მოქალაქე არ მიიღებენ მონაწილეობას სახელმწიფოს საქმეების გადაწყვეტაში, სანამ რუსეთში არ დაარსდება პოლიტიკური მუშათა პარტია და მას პოლიტიკურ ბრძოლის უფლება არ ექნება, მანამ ვერავითარი ბიუროკრატიული კა-

ნონი ვერ გაუმჯობესებს მუშათა მდგომარეობას“, დასძენს გაზეთი.

მოსკოვში დასრულდა ბეთალთა კერძო კრება, რომელსაც დაესწრო 100 კაცზე მეტი. კრებამ სხვათა შორის გამოთქვა თავის რეზოლიუციაში, რომ საქროა დაუყენებლივ მოიწვიონ დამფუძნებელი კრება.

გაზეთ „ნოვ.“-ს რედაქტორი ნოტოვიჩი, პასუხის გებაში მისცეს „განთავისუფლების კავშირის“ პროგრამის დაბეჭდვისათვის.

ნაფიცი ვეკილი მანდელშტამი, რომელიც დიდი მთავრის სერგი ალექსანდრეს ძის შკლეფს იცავდა, სამართალში მისცეს, რადგანაც მას ნაფიცი ვეკილთა თანამშემუგების კრებაზე ვრცელი მოხსენება წაუკითხავს დახურულ დარბაზში გარჩეული საქმის შესახებ.

ნოვოჩერკასკში რამდენიმე პირთა ჯგუფს განუზრახავს პროტესტანული სარწმუნოების მიღება.

„რ. ვ.“-ს ატყობინებენ ხარკოვიდან: რეალური სასწავლებლის დირექტორმა შიხოვმა 4 მოწაფე დაითხოვა. ეს საქმე ძალიან ცუდათ დაბოლოვდა. რეალისტებმა და სხვა სასწავლებლების მოწაფეებმა კრება მოახდინეს და გაფიცვის აპირებენ. ხარკოვის სიახლოვეს კახაკებმა შეიპყრეს რამდენიმე მოწაფე, რომელნიც მოსალაპარაკებლათ შეკრებილიყვენ.

მინსკის სასულიერო სემინარიიდან არეულობის გამო 83 მოწაფე დაუთხოვიათ.

პინსკში ორ მისის დემონსტრაციის დროს მძიმეთ დასტრეს პოლიციებისტერი ზახარევი.

ცარიცინში სასამართლო პალატამ განიხილა საქმე მუშების პროინისა და იაკოვლევისა, რომელთაც მთავრობის საწინააღმდეგო თხზულებების გავრცელება ბრალდებოდათ. პროინის 4 თვის ციხე მიუსაჯეს. იაკოვლევი გაამართლეს.

უ ქ ხ ი ე თ ი .

საფრანგეთი. დღევანდელ რუსეთის ცხოვრება შინაც იმდენათ საინტერესოა, ისე იტაცებს ყველა შეგნებულ ელემენტებს, რომ საზღვარგარეთის ამბები თითქმის მივიწყებულია ყველასაგან. ანკი რა საკვირველია. შინ თუ ბავშვება შიმშილით იხოცებიან, გარეთ ტაბლას რა უნდაო, ნათქვამია. მაგრამ არის ზოგიერთი ისეთი მოვლენა, რომელიც მიუხედავად იმასა რომ საზღვარგარეთის ცხოვრებიდანაა, საინტერესოა და ყურადღების ღირსი შინაურ პირობათა გამო, რადგან იმავე კატეგორიისაა, როგორც სავალალო გამხდარა შინ. აი ასეთათ მიგვაჩნია ჩვენ საფრანგეთის სოციალისტური პარტიების შეერთება, რომელიც პირდაპირი შედეგია ამსტერდამის კონგრესის ერთი მხრით და შეგნებულ პროლეტარტის გავლენისა მეორე მხრით. როგორც იცით, ამსტერდამის საერთაშორისო კონგრესმა გაიმეორა და მიიღო სახელმძღვანელოთ გერმანიის პარტიის მიერ დრეზდენის კონგრესზე მიღებული რეზოლიუცია ეგრეთ წოდებულ რევიზიონისტების შესახებ. ამ რეზოლიუციით როგორც გერმანიის პარტია, ისე საერთაშორისო კონგრესი უარყოფს რევიზიონისტების შეხედულება-

მოქმედებას. ამ რევიზიონისტების მიგვარ ფიქციას საფრანგეთის პარტიაში წარმოადგენდა ჟორჯის ჯგუფი, რომელიც მთელ თავისი არსებით აღუდგა წინ ამსტერდამის რეზოლიუციას. მაგრამ კრებამ მანაც დიდი უმრავლესობით მიიღო სხე-ნებული რეზოლიუცია და მით უარყო ის პოლიტიკა, რომელსაც ადგა ჟორჯის ამ ნ—ს წლის განმავლობაში.

ეს პოლიტიკა იმაში მდგომარეობდა, რომ სოციალისტური პარტია პარლამენტში დაუკავშირდა მოწინავე ბურჟუაზიულ პარტიებს პირველათ რესპუბლიკის დასაცველათ და შემდეგ კი უფრო და უფრო გააფართოვა ეს კავშირი; შედგა მუდმივი ბლოკი ანუ დღევანდელი მემარცხენთა, რომელიც ყოველ ახალ კანონ პროექტზე და საზოგადოთ საგულისხმევრო კითხვაზე იღებდა რაიმე საერთო რეზოლიუციას და ასე მომზადებული მიდიდა პარლამენტში. ეს მოვლენა საზიანო იყო საზოგადოთ მცხოვრებთა ინტერესებისათვის, ხოლო კიდევ მეტი თვით პარტიისათვის, რამდენათაც ის სოციალისტური ე. ი. მშრომელი კლასის ინტერესების დამცველი იყო. საზიანო იყო რადგან მან შეასუსტა ბრძოლა პარტიისა ბურჟუაზიულ პარტიების წინააღმდეგ, ბლოკის დისციპლინამ მიავიწყა პარტიის საპარლამენტო ჯგუფს სოციალური რეფორმები და მით თითქმის დაუკარგა საკუთარი ფიზიონომია. პარტიის ჯგუფი გაიტაცა საპარლამენტო ინტერესებმა და მით გადაახვევია პირდაპირი გზიდან პროგრამის განხორციელებაში. ასეთი იყო ჟორჯის მიერ მოწონებულ «კლასთა თანამშრომლობის» პოლიტიკის შედეგი. სულ სხვა გზას ადგენ გედისტები ანუ მარქსისტები. ისინი კარგათ გრძობდნენ, რომ სოციალისტურ პარტიას, როგორც მუშათა კლასის ინტერესების დამცველს, არ შეუძლია ბურჟუაზიულ პარტიებთან თანამშრომლობა და შეთანხმება; ასეთი პოლიტიკა მხოლოთ გარყვნის პარტიას და დაშორებს იმ კლასს, რომლის ინტერესებსაც უნდა იცავდეს. კიდევ უფრო არ მოსწონდა გედისტებს ის გარემოება, რომ ჟორჯისიტებს თითქმის სამინისტრო პორტფელისკენ ეჭირათ მუდამ თვალი. («სოციალისტი» მიიღერანი ხომ კარგა ხანს იყო მინისტრათ და დიდი პატივის ცემითაც ხედებოდა საფრანგეთის ძვირფას სტუმრებს—მუშა ხალხის სისხლის მსმელებს. ესეც არ იქმარა და მისმა სამინისტრომ ჯარი მიუხია მუშებს!) ყველა ამან დიდი უთანხმოება გამოიწვია სოციალისტურ პარტიაში, რომელიც ორ ბანაკათ დაიყო: ერთი ადგა რევოლუციონურ გზას, მეორე კი რეფორმებით ლამობდა სოციალისმის განხორციელებას. შეგნებულ მუშათა სიმპატია პირველისკენ გადავიდა და მეორეს თანდათან ეცლებოდა ნიადავი. აი ამ დროს მოუხსრო ამსტერდამის კონგრესმა, რომელსაც მოყვა პარტიის შეერთება, ხოლო მცირე ჯგუფი პარტიიდან გამოვიდა. როგორც ზევით ვთქვით, ამ შეერთების საქმეში მთავარი და გადაწყვეტილი როლი თვით მუშებმა შეასრულეს. მათ არაფრათ მოსწონდათ პარტიის ორ ბანაკათ დაყოფა. ამიტომ ორივე პარტიის მეთაურები იძულებულ შეიქნენ შეერთებაზე ჩამოვდნათ მოლაპარაკება და მით თავი მაინც გაემართლებით პარტიის წინაშე. დაიწყეს კიდევ მოლაპარაკება, თუმცა არც ერთს არ ქონდა იმედი რომ შეთანხმება მოხდებოდა, მაგრამ პარტიამ (მუშებმა) ამ მოლაპარაკებას უფრო სერიოზული მნიშვნელობა მისცა ვიდრე მეთაურებს უნდოდათ. ამსტერდამის პროგრამა იმდენათ მოეწონათ მუშებს, რომ თითქმის ყველა მათ შესამდებლათ დაინახეს ამ ნიადავზე პარტიის შეერთება. მუშათა მრავალ რიცხოვან კრებებს გამოქონდათ რეზოლიუცია, რომლითაც შეერთებას თხოულობდნენ. ამზობდნენ: შესამდებელია არსებულ უთანხმოებათ ერთ ორგანიზაციის რამკებში დატევა. რასაკვირველია, პარტიისათვის საველდებულო იქნება დრეზდენის რეზოლიუ-

ციით ხელმძღვანელობა, მაგრამ ყოველ წევრს ნება ექნება იდვიურათ დაიცვას თავისი შეხედულობა და სხვა და სხვა. ამ რიგათ მიღი მოთხოვნა შეერთების შესახებ ისეთი კატეგორიული გამოდგა, რომ მეთაურებმა უკან დახვევა ვეღარ მოახერხეს და იძულებული შეიქნენ დამორჩილებოდნენ ამ მოთხოვნას.

შეერთების საქმეს ხელი შეუწყო კიდევ იმ გარემოებამ, როგორც ზევით ვთქვით, რომ ჟორჯის პოლიტიკა უნაყოფო გამოდგა, და ამიტომ თუმცა შეერთების დეკლარაცია სრული უარყოფაა ჟორჯის პოლიტიკისა, მაგრამ მაინც ყველა ფრაქციებზე უფრო დამთმობი მისი ფრაქცია გამოდგა. სხვათა შორის ის მოსაზრებაც ქონდა უკანასკნელს, რომ ის საკმაოთ ძლიერათ გრძობდა თავს და იმედი ქონდა შეერთებულ პარტიაში შესაფერი გავლენის მოპოება შეძლებოდა. მეორე ხელის შეწყობი პირობა იყო მომავალი (1906 წ.) საზოგადო არჩევნები, რომელზედაც დაქსაქსულ პარტიას, თუ სრული დამარცხება არა; დასუსტება მაინც მოელოდა. შესამეც ის იყო, რომ ასე დაქსაქსულმა პარტიამ ვერ მოიპოვა საკმაო ნდობა მუშათა კლასისა, უკანასკნელი უფრო პროფესიონალურ კავშირებს მიაწეა და იმით ვარშემო ეკრიბებოდა და ამის გამო მოსალოდნელი იყო, რომ მუშათა პროფესიონალური მოძრაობა ჩამოკიდებოდა სოციალისტურ პარტიას.

ყოველივე ეს გვარწმუნებს, რომ ისეთ პარტიას, როგორც არის სოციალისტური, რომელიც დამყარებულია მხოლოთ მასსაზე, რომლის ძალაც და ღონეც იმით განიზომება, თუ რამდენათ აკმაყოფილებს მუშათა მოთხოვნას და როგორც ემსახურება მისი მდგომარეობის გაუმჯობესებას, არ შეუძლია მეთაურების სურვილს აყვეს. აქ უმაღლესი მსაჯული და გადამწყვეტილი იგივე მასსაა, რომლის ინტერესებსაც პარტია იცავს და პროგრამაშიაც და ტაქტიკაშიაც უკანასკნელი სიტყვა მას ეკუთვნის. ვინც ამის წინააღმდეგ წავა ის უნდა ჩამოკიდდეს პარტიას და თავისი ადგილი სხვაგან, მუშა კლასის გარეთ უნდა ეძიოს.

ასეთ პირობების ზედგავლენის ქვეშ მყოფმა შემაერთებელმა კრებამ მიიღო შემდეგი დეკლარაცია:

სხვა-და-სხვა სოციალისტურ ჯგუფების წარმომადგენელებმა განაცხადეს, რომ იმათი ორგანიზაციები დაუყოვნებლივ შეუდგებიან სოციალისტთა ჯგუფების შეერთებას, საერთო მხით დადგენილ და მიღებულ მოსაზრებით:

1) სოციალისტთა პარტია არის კლასობრივი პარტია, რომლის მიზანს შეადგენს საწარმოო ძალთა საზოგადოებრივ საკუთრებათ გარდაქმნა, ხოლო საშვალებას პროლეტარიატის პოლიტიკური და ეკონომური ორგანიზაცია.

2) პარტიის დებუტატები პარლამენტში შეადგენენ ერთს მქიდრო ჯგუფს, რომელიც მოწინააღმდეგეა ყველა ბურჟუაზიული ფრაქციებისა. ეს ჯგუფი უნდა ებრძოდეს მთავრობის ყველა იმ საშვალებას, რომლის მეოხებითაც ბურჟუაზია ცთილობს ბატონობა შეინარჩუნოს, შეინარჩუნოს ქვეყნის მართვა-გამგეობა. ამგვართ: უნდა იყოს წინააღმდეგი სამხედრო საჭიროებისათვის ხარჯის ვალების, ხარჯის გაწევისა კოლონიების შესაძენათ, საილუმლო ფონდისა და საერთოთ მთელი ბიუჯეტისა.

თითქმის განსაკუთრებულ შემთხვევებშიც დებუტატებს არა აქვთ უფლება აღნიშნული გზიდან გადახვევისა პარტიის ნება დაუერთველათ.

პარლამენტის ჯგუფი ვალდებულია ზრუნავდეს განსაკუთრებით მუშათა კლასის პოლიტიკური უფლების გაფართოებას და ხელს უწყობეს ისეთი კანონების გამოცემას, რომელიც აუმჯობესებენ პროლეტარიატის მდგომარეობისა და ბრძოლის პირობებს.

3—კერძოთ თითოეული დეპუტატი ექვემდებარება თავის ფედერაციას*).

„ყველა დეპუტატები ერთად, პარტიის ცენტრალურ ორგანოს მხედველობის ქვეშ იმყოფებიან.

4—პრესსა თავისუფალი ყოველგვარ კითხვებზე მსჯელობის დროს, მაგრამ პრაქტიკულ მოქმედების დროს ყველა სოციალისტური გაზეთები უნდა დაემორჩილონ სიგზდის დადგენილებას, იმ სახით, როგორც ამას პარტიის ცენტრალური ორგანო ხსნის.

5—„ცენტრალურ დაწესებულებებისათვის დეპუტატების არჩევა ინდივიდუალურად არ შეიძლება; დეპუტატებს წარადგინს კოლექტიური დელეგაცია, რომლის წევრთა რიცხვი ყველა დეპუტატების რიცხვის მეთედს უნდა უდრიდეს, და უნდა იყოს არა ნაკლებ ხუთისა.

„თუ რომ ცენტრალური დაწესებულება აირჩევს თავიანთ შორის აღმსრულებელ კომისიას, დეპუტატებს არ შეუძლიათ ამ კომისიაში მონაწილეობის მიღება.

„ფედერაციებს შეუძლიათ ცენტრალური დაწესებულებებისთვის მუდმივ დელეგატებათ არჩევა მხოლოდ ისეთ პირთა, რომელნიც ფედერაციის რაიონში ცხოვრობენ“.

თავის გააპართილება ასეთი უნდა!

(პასუხით თ-დ ილია ჭავჭავაძეს *).

წინა წერილში ჩვენ გავცანით იმას, თუ რა „უმანკო“ წესი დაუდგენია თ-დ ქაქუცავაძეს გლეხებისაგან ღალის აღების საქმეში. მაგრამ ამ წესის დახასიათება სრული არ იქნებოდა, თუ რომ თ-დ ქაქუცავაძეს იქვე არ „შეეტყობინებია ჩვენთვის საბალახეს საქმეც, რაშიც ჩვენ თავდს არა ნაკლებ „უმანკო“ წესი დაუდგენია. იმ რას გვეუბნება იგი ამის შესახებ:

„საგურამოში, რომლის წრეში ხუთი სოფელია, გლეხ-კაცები სხვა-დასხვა მემამულის ტყესა და მიწოდოს ხედებიან საქონლის სამოვლათ, სხვათა შორის ჩემსა და ჩემის მუღლის თავისუფალ მამულსაც. ღიდის ხნის დაწესებულება, რომ ვინც სხვის მამულს მოხედება (რაც ძალიან ადვილია, ვინაიდან გლეხ-კაცს გასაქანი იშვიათად აქვს!) საბალახეთ, მამულის პატრონს უნდა აძლიოს თვეში ერთი შაური თითო სულს საქონელზე; ე. ი. წელიწადში სამი აბაზი, სოფ. წიწამურას გარდა, საცა თითო სულზე თითო მანეთს იხდიან წელიწადში, რადგანაც სამოვრათ უფრო კარგი მამულია და ქალაქზე უფრო ახლოა, მაშინ როდესაც მითულები და სხვა შორიდან მორეკლ საქონლის პატრონები, სულ ცოტა რომ ვთქვა ექვს—შვიდ აბაზს და ზოგჯერ ორ მანეთსაც იძლევიან. თითო სულზე საბალახეს, ისიც შემოდგომის და ზამთრის ხუთ-ექვს თვეში და არა მთელი წლის განმავლობაში.“

როგორც ხედავთ, საბალახეს საქმეც ჩვენ მწერალ თ-დს შეენიერათ ჰქონია მოწყობილი! მართალია თ-დი ქაქუცავაძე აქ დაწვრილებით არ შედის საქმის განხილვაში; იგი არაფერს გვეუბნება იმაზე, თუ რა გზითა, გლეხების ნება-ყოფლობით თუ მათზე ძალდატანებით გაიყვანა მან ეს წესი ცხოვრებაში. თ-დი ქაქუცავაძე ხმასაც არ იღებს იმაზე, გაუწიეს ამ ნიადაგზე მას გლეხებმა წინააღმდეგობა, და თუ გაუწიეს, რა ღონე იხმარა, რა სასჯელს მიმართა, რომ თავხედი გლეხი მიწასთან გაესწორებია და მთელი თავისი უღმობელოება გამოეჩინა. უამისოთ ხომ მთელი მის მიერ დადგენილი წესი სულ ერთიანად დაინგრაო! მაგრამ თ-დ ქაქუცავაძეს ერთი ჩვენი სამხი-

ლებელი საბუთი აქვს ხელში, და ამაზე კი დიდი რიხით გაიძახის: მე თვეში ათ შაურს კი არ ვახდევინებ გლეხებს თითო სულ საქონელზე, არამედ მე თვეში მხოლოდ თითო შაური მაქვს დადგენილი თითო სულ საქონელზე, ესე იგი წელიწადში სამი აბაზი, გარდა სოფ. წიწამურისა, სადაც თითო სულზე თითო მანეთს იხდიან წელიწადში. ხომ ხედავთ, რა გულმონწყალე და სათნოებანი ყოფილა თავადი ილია! ადვილი სათქმელია წელიწადში თითო სულ საქონელზე სამი აბაზის და ერთა მანეთის გადახდა, მართა იმისთვის, რომ გლეხ-კაცის საქონელი სხვადასხვა მემამულის ტყეს და მიწას ხედება! მაგრამ საქმე მართა ამით როდღი თავდებება. როგორც მოგახსენეთ, თ-დი ქაქუცავაძე დაწვრილებით როდღი შეეხუ ამ საკითხს, მაშინ როცა ეს საკითხი მეტათ რთულია და განსაკუთრებით გამეორებას თხოულობს. როგორც ცნობილია, გლეხების განთავისუფლების დროს უდიდესი უსამართლობა ამ საქმეში ჩაიდინეს მთავრობამ და სათავად-ახნაურო კომიტეტმა. გლეხებს სრულებით ჩამოაკლეს როგორც სამოვარი ადგილები, ისე საჩხები ტყე, რომლებითაც ისინი ბატონ-ყმობის დროს სარგებლობდნენ. ყოველივე ეს მებატონეებს მიასაკუთრეს: ფლობდნენ და სარგებლობდნენ! ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ მებატონეებს გადასახადი უნდა დაედგათ, თუ ვინცოდა გლეხის საქონელი მათ მიწაზე მოსძოვდა. უამისოთა კი ყოველდ შეუძლებელი იყო, ვინაიდან გლეხებს სამოვარი მიწები ჩამოართვეს. ეს გარემოება ერთი იმ ოინთავანი იყო, რომლის საშუალებით გლეხები ისევ ძველ მებატონეებს ჩაუგდეს ხელში გასაყველეთ. თუმც საგლეხო წესდება აქ ერთნაირ საზღვარს უდებდა მემამულეს, მაგ., მემამულეს უფლება ეძლეოდა საბალახე დაეწესებია მხოლოდ ისეთ ადგილებზე, რომლებიც განსაკუთრებით საბალახე ადგილებით არიან ცნობილი, და არა უქეტეს 25 კაბ. თითო სულ საქონელზე და ისიც თუ გლეხს შეიძ სულზე მეტი საქონელი ეცოლებოდა, მაგრამ ცხოვრებაში მხოლოდ მემამულეს სრული თვითნებობა გამეფდა; აქ ყოველივე მემამულეს სურვილზე და ნებაზე დარჩა დამოკიდებული; მემამულე როგორც სურდა ისე ექცოდა გლეხს, ყოველივე დამოკიდებული იყო მის პირად სურვილზე და მის მოთხოვნილებაზე, რაც, რასაკვირველია, ყოველთვის საქმარისათ ფართო იყო. აქ სამოვარსა და საყანე, ე. ი., სახნავ მიწებს შორის განსხვავება აღარ არსებობდა; თუ კი გლეხის საქონელი „მემამული“ მიწას მოხედებოდა“ (ასე გვეუბნება თ-დი ქაქუცავაძე), სულ ერთია, მემამულეს მიერ დადგენილი გადასახადი უნდა ეხადა. თუ ვინმეა ჩვენში ისეთი, რომელსაც საგსებით განებორციელებიოს ცხოვრებაში ეს თვითნებობა, ერთი ამათავანი უეჭველთ თ-დი ილია ქაქუცავაძე უნდა იყოს. მისი თვითნებობა ჯერ იმაში გამოიხატება, რომ იგი ხუთი შაურის ადგილას სამ აბაზს და ერთ მანეთს ახდევინებს. შემდეგ, როგორც ჩვენი კორესპონდენტი ვაღმოგვეცემს (იხ. „მოგზ.“ № 18), თ-დი ქაქუცავაძე საბალახეს ისეთ მიწაში ახდევინებს, რომელიც განსაკუთრებით საბალახოთა კი არ ითვლება, არამედ სახნავ მიწათ, ე. ი., იმ მიწაში, რომელიდანაც მემამულეს მეოთხედი თავისი ზურგი შენ მთავრებს“, მაგრამ ეს კიდევ არაფერი. „უფრო მეტი საჯალალო ის არის, ამბობს თ-დ ქაქუცავაძის-მიერ ათვალწუნებული კორესპონდენტი,—რომ საგურამოელი მებატონეების მიწები ერთმანეთშია არეული დომბალივით და რამდენიმე დღიური რომ აქ ილია ქაქუცავაძის არის, რამდენიმე დღიური იმის გვერდზე გივი სტაროსელსკის ეკუთვნის, მერე ზალიკო გურამიშვილს, ტატო ციციშვილისა და ტუტუზა სტაროსელსკისა... ასე რომ ხსენებული საბალახე, ერთსა და იმავე დროს ყველა აქ მოხსენებულ მებატონეებს უნდა სათითაოთ აძლიოს. აქედან

* როგორც ვორესისტების ფრაქცია, ისე გვესტებისა და ბლანკისტებისა ცალკე ფედერაციებისაგან შესდგებიან, რომელნიც საშინაო საქმეს კერძოთ განაგებენ.

*) დასასრული იხ. „მოგზაური“ № 18.

თქვენ ადვილათ წარმოიდგენთ, თუ რა უჯღება გლესს მართა საბალოხეს ვადახდა ერთ სულ საქონელზე წლის განმავლობაში, და ისიც არა მთელ წელს, არამედ რამდენიმე თვის განმავლობაში, რადგანაც საგურამოში ზანთარი საქმარისათ სუსხიანი და ხანგრძლივია, და ამიტომ საქონელი უმეტეს ნაწილათ გამოურში ჰყავთ შემწყვედელი ხმელ საქმელზე. ეს არის ნამდვილი ცარცვა-გლეჯის სისტემა, რომლის მსხვერპლი გლეხია და სხვა არავინ. თ-დ ქვეყნადეს, რა თქმა უნდა, შეუძლია თავი იმით იმართლოს, რომ ეს ჩემი და ჩემი მეუღლის თავისუფალი მამულია, და ვის რა უფლება აქვს ამაზე ხმა ამოიღოსო. ჩემ საკუთარ მამულს მე როგორც მსულს ისე მოვიხმარებ, ამის დაშლის უფლება არავის არ უნდა ჰქონდესო. ვთქვათ, რომ თ-დ ქვეყანაზე ცამდე მართალია, მაგრამ ერთი ამაზე გვიანსუხოს: საგურამოელ გლეხებს რომ მეტი მიწა-ადგილი ჰქონდეთ, რაც დღეს აქვს, ე. ი. ისინი რომ ნაკლებათ საქირებდნენ მის „თავისუფალ“ მამულში, იგი ასეთ პირობებში ხომ ვეღარ მისცემდა გლეხებს მიწებს? ე. ი. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, სარგებლობს თუ არა იგი დღეს საგურამოელ გლეხების გაქირებულნი მდგომარეობით და უმატებს თუ არა ღალას იმის კვალობაზე, თუ რამდენათ მწვედებმა გლეხების გაქირებება? ჩვენ დავინახავთ, რომ თ-დ ილია ქვეყნის მიერ დადგენილი წესი გლეხების ასეთ გაქირებულ მდგომარეობაზე დაყრდნობილი, რომ ამ წესს სამართლიანობა და კაცთ-მოყვარეობა არ უდევს საფუძვლათ, ეს თავისთავათ აშკარაა. მაშ ჩვენ რაღას გვიკეთინებს თავადი ქვეყნადემ? „მოგზაურის“ კორესპონდენტმაც ხომ მხოლოდ ეს ფაქტი აღნიშნა!

თუ ეს ასეა, მაშ რაღა საბუთი ჰქონდა თ-დ ილია ქვეყნადეს ასეთი უშვერი ლანძღვა-გინებით დაეჯილდობნია ჯერ კორესპონდენტი და მერე ის ორგანო, რომელმაც პირველმა გამოაქვეყნა ჩვენი მწერალ-მემამულეს „საქმენი სამგირონი“? ჩვენ დიდი ხანა ვიცოდით, რომ საქართველოს სასიქადულო მწერალს, ან საგურამოს ცნობილ გმირს, ლანძღვა-გინებაში, სხვისი პიროვნების გაბიზარებაში ბადალი არ ჰყავდა, მაგრამ რაც მას ამ მხრით წინეთ ჩაუტენია, ის მონაგონიც არ არის იმასთან, რასაც იგი ახლა ჩაღვს. წარმოიდგინეთ: თ-დ ქვეყნადემ, როგორც კორესპონდენტის ავტორს, ისე „მოგზაურის“ რედაქციას ბეზღობას წამოხს, ჯაშუშობას გვაბრალებს, არც მეტი არც ნაკლები. მაგრამ რაში იხმარება ეს ჯაშუშობა? ორში ერთი: ან კორესპონდენტისაში მოთხრობილი ამბები ტყუილია, განზრახ გამოგრილი, ან მართალი, მაგრამ იმათი გამოქვეყნება საქირაო არ იყო, რადგანაც ეს თ-დ ქვეყნადეს, საქართველოს დიდებულ მწერალს, ეხებოდა. რომ ყველა ის ამბები, და კიდევ მრავალი სხვა, მართალია, და არა განზრახ გამოგონილი, ეს დღეს, ვგონებ არავისთვის საეჭიო აღარ არის. მაშ დაეკრჩა გადასაწყვეტათ მხოლოდ ერთი საკითხი: საქირაო იყო თუ არა იმ ამბების გამოქვეყნება? თუ თ-დ ქვეყნადეს დავეითხეთ, ის, რასაკვირველია, ვადაქრით გვეტყვის, რომ ეს საქირაო სრულებით არ იყოო. „ვთქვათ, რომ ყოველივე ეს შესაძლოა და კარადაც მიღვია,—გვეუბნება იგი სხვათა შორის მნის ისტორიის შესახებ,—მაგრამ ნუ თუ ეს ამბავი, თუნდაც გლეხის მიერ ნაამბობი, ისეთი რაჟ არის, რომ კაცმა კაცი ვასაბიზარებლათ გაიმეტოს?“ რასაკვირველია, აქაც, როგორც სხვა რამეებშიაც ჩვენი და თ-დ ილია ქვეყნადის შეთანხმება ყოველათ შეუძლებელია და მართლაც განა შესაძლებელია, რომ ის, ვინც მთელი 25 წლის განმავლობაში პრესისს დანიშნულებას იმაში ხედავდა, რომ სიმართლისათვის გზა აეჭკია, ქეშმარტება დაეფარა, ჩვენ ვგეთანხმებოდეს პრესისს დანიშნულებასში? განა შესა-

ძლებელია, რომ ის, ვინც ხალხს „უწოდებ“ უწოდა, ისე უსურებდეს პრესას, როგორც ჩვენ? მაგრამ საქმე ის არის, რომ თ-დ ქვეყნადეს თავის თავა საქართველოს „ბურჯათ“ მიანია, და ამიტომაც მოჩვენება, რომ მას ადვილათ ვერა-ვინ შეეხებოდა. თ-დ ქვეყნადის ნაწერებში ხშირათ შეხედვით მალა-ფარდოვან სიტყვებს აღაშინაურ ღირსებაზე და კაცურ-კაცობაზე, მაგრამ მისი საქციელიდან გამოდის, რომ ყოველივე ეს მხოლოდ მისთანა თავადების მონაბოლია უნდა იყოს და სხვა არავისი. თუ ეს ასე არ არის, მაშ რისთვის ექირება, ოსთვის აწევება მას ბოღმა, როცა გლეხ-კაცს ესარჩლებიან გაუმაძღარ მემამულეების წინააღმდეგ? ან შესაძლებელია, მას, როგორც მემამულეს, როგორც მესაკუთრეს, გლეხ-კაცობისათვის შევიწროება არ მიუყენებია? თ-დ ქვეყნადეს ამის უარყოფა ხომ ამიერიდან აღარ შეუძლია?

ახლა მკითხველს მივმართავთ: ნუ თუ ზებლობა და ჯაშუშობაა ყოველივე ის, რაც ჩვენ ილია ქვეყნადის შესახებ გამოავქვეყნეთ? ნუ თუ სანტიმენტალური მოთხრობების დაწერა საქმარისა, რომ მის დამწერს ყოველივე სისხაძგლე ენატიოს და ამის შესახებ პრესამ ხმა არ ამოიღოს? თუ დიდს ვერ მოეთხოვთ ზნეობას, პატარა როგორღა უნდა მოეთხოვოთ? ან შეიძლება უსამართლობის გამომძღვენებას მხოლოდ მაშინ აქვს მნიშვნელობა, თუ მას უბრალო მომაცდელი ჩადის, და არა ილიასებური „დიდებუნიანია“ გვიმი? ახლა გადავიდეთ ფაქტებზე.

როგორც ზევით ვამბობდით, თ-დ ქვეყნადემ „მოგზაურის“ რედაქციას და მის კორესპონდენტს ცილის წამებას, ბეზღობას და ჯაშუშობას აბრალებს. ამიტომ საქირაო ნათლათ დავანახვით მკითხველს, თუ ვინ ადგას სისტემატიურათ ზებლობის, ცილისწამების და ჯაშუშობის გზას. „მოგზაურის“ კორესპონდენტი, სხვათა-შორის, თ-დ ქვეყნადეს იმას აბრალებდა, რომ მან (ე. ი. ქვეყნადემ) გლეხების მოძრაობის ჩასაქრობათ და თავის სახლ-კარის დასაცავათ მთავრობას ჯარი თხოვიაო. თ-დ ქვეყნადემ ამაზე უარს ამბობს: მე ჯარის გამოწვევა არავისთვის არ მითხოვია და თუ ეს მართალია კორესპონდენტს შეუძლია მთავრობის რომელსამე კანცელარიაში შეამოწმოს, თუ იქ სადმე ჩემ თხოვნას იპოვნის ამის თაობაზეო. გულუბრყვილო მკითხველი ასეთ განცხადებას ნამდვილ სიმართლეთ მიიღებს და ჩვენ კორესპონდენტს ვაამტყუნებს. მაგრამ, ჩვენდა საბედნიეროთ, იგივე ქვეყნადემ რამდენიმე სტრიქონის ქვევით მოგვითხრობს, რომ რადგანაც მის აუარებელ ქონებას და სახლ-კარს გლეხების მხრით აკლება და განადგურება მოელოდა, მან დებუთი მაზრის უფროსს მიმართა, რომელსაც შევლას და დახმარებას თხოვდა გლეხების წინააღმდეგ. თ-დ ქვეყნადის შიში უსაფუძვლო გამოდგა, რადგანაც გლეხებს ფიქრშიაც არ მოსვლიათ თ-დ ქვეყნადის სახლ-კარის აკლება, მაგარი ეს კი არ არის, არამედ ის რომ თ-დ ქვეყნადემ გლეხები დააბეზლა, ჯაშუშობა გასწია თავისი ნივთიერი ინტერესების გულისათვის. საკვირველი ის არის თუ რა ოინაზობათ მართლულობს თავს ჩვენი თავადი: მე მაზრის უფროსისათვის ჯარის გამოგზავნა არ მითხოვიაო. საქმე ის არის, რომ მან მაზრის უფროსს აცნობა, გლეხები აკლებას მიპირებდნენ და რამე მიშველეთო. მაზრის უფროსს შეეძლო სრულებით არავითარი დახმარება არ გაეწია თ-დ ქვეყნადისთვის, ამით მინც არსებითათ მისი ბეზღობა არ ირღვევა. მაგრამ ნუ კი იფიქრებთ რომ ჩვენს სახელგონ მგოსანს, ბეზღობა და ჯარის მიწვევა სამარცხინო ხელობათ მიანდეს. „ამას იმიტომ კი არ ვამბობ, გვეუბნება ჩვენი თ-დი,—რომ ჯარის მოწვევა ძალმამრების და ერთმანეთზე მისევის დასაწყნარებლათ, რაკი

სხვა გზა არ არის, **სამარცხვინო რათმე მიმანდეს, პირიქით**... და თუ საზოგადოთ ყრიდება ამ ღონისძიებას ჩვენი სახელოვანი მწერალი, ეს მხოლოდ იმ მოსახრებით, რომ გლეხობისაგან მას დიდი შემოსავალი აქვს, გლეხობა მისთვის კარგი სათალი ღებია. მაგრამ ილია ქაქავაძის ღვაწლი ჯაშუშობას ასპარეზზე მარტო ამით ხან არ თავდება. **სამწუხაროთ ჯაშუშობის როლი მას ზედმიწევნით აქვს შესწავლილი და შესისხობორცებული.** ან რასა სწერს მართლაც რომ მამულთა თაფლი: „არც მიახლოვნი და არც მოვიტხოვ (ჯარზე და ლაპარაკი), **თუ ჩვენი ავტორის (კორესპონდენტის) და „მოგზაურის“ წყალობით, ზედ მოსევა ჩემზე გლეხისა არ მოხერხდა და ან ერთმა და ან მეორემ საქმე ისე არ გამიხადეს, რომ მათ მიერ მოსეულს და ასისინებულ გლეხკაცობას მტრულად არ დაუხვდეთ**“. ამაზე მეტი ბეზღობა, ჯაშუშობა და ცილისწამება შეუძლებელია! ჩვენ არა გვეცინია, რომ ამაზე მეტი ბეზღობა ოდესმე ჩაედინოს ბეზღობაში და ჯაშუშობაში განთქმულ გრინგმულტს, მეშერსკის, კომაროვს და თუ გინდ პაუმი! ჩვენ აქ მკითხველს აღარ შევაჩერებთ იმაზე, თუ ვისი დაბეჭდებით დაატუსაღეს ამ ხუთი წლის წინეთ გავ. „ივერიის“ ასოთ-ამწეობები. ამას ჩვენი მკითხველი უფრო დაწვრილებით შეიტყობდა „მოგზაურში“ დასტამბულ წერილიდან: (იხილეთ „მოგზაური“ № 17). და თუ ყველა ამის შემდეგ თ-ღ ილია ქაქავაძეს კიდევ მოუტულია პრესისადმი პატივისცემაზე, ზნეობაზე, პიროვნების ხელუხლებლობაზე, ადამიანურ ღირსებაზე, საკუთრათ სამართალზე, კაცურ კაცობაზე და სხვა ამისთანაზე გვრეკილაპარაკოს, იმას კიდევ-ღა შეუძლია თავის ნაწერებში გლეხებს გამოეცარჩლოს, დაბეჩავებულ ცხოვრებაზე ცრემლები ღვაროს, თავისუფლებაზე იმღეროს? განა ეს არ არის დაცინვა? განა ეს არ არის თავისი თავის სასაცილოთ აგდება? გვეითებით თ-ღო ილია: ამას შემდეგ ვისზე უფრო იაქმის: „წმიდა სახელი და დანიშნულება პრესისა მჭერათ უქცევია, ადამიანობა და ადამიანი ბეზღობის და ცილის-წამების საგნათ გაუხუნდა და დიდი მოძღვრება ადამიანის ხელუხლებლობისა მარტო თავის სახეროთ, თავის საფარველათ გარდაუქნია“? ჩვენზე თუ თქვენზე?

ამით ვათავებთ დღეს-დღეისობით საუბარს ილია ქაქავაძის შესახებ. შეგვეძლო კიდევ ბევრი გვეთქვა მის შესახებ, მაგრამ ფიქრობთ, რომ ამითაც მოვაბეზრეთ მკითხველებს თავი იმ დროს, როცა სხვა უფრო საინტერესო კითხვები თხოულობენ განსჯა-განმარტება. მხოლოდ აქ კიდევ ერთი სამწუხარო გარემოება უნდა აღვნიშნო. როგორც მოგვხსენებთ „დემოკრატობით“ განთქმულმა „ივერიამ“ ძლიერ ეჭვს თვალთ შეხედა „მოგზაურში“ დებეჭდილ კორესპონდენტის ილია ქაქავაძის შესახებ და თითქმის წინდაწინვე უარყო მისი საფუძლიანობა, და თვით ილიას მიმართა თხოვნით: დაამტკიცე იმის უსაფუძვლობაო. გავიდა ხანი, და ილიამაც შეუსრულა თხოვნა განახლებული „ივერიის“, მაგრამ მოლოდინი არ გაუმართლა; თითქო ძმარი ჩაუსხა ცეცხლში: ბრალდება არა თუ ვერ დაარღვია, არამედ კიდევ უფრო გააღრმავდა და ზედ მეტი ფაქტები გადმოგვიყვა „ივერიისე“ ფურცლებზე. ახლა რაღას ფიქრობს ნეტა დინჯი და წინდახედული „ივერია“. ეტყობა ძველი კერპების თაყვანისცემას ჯერ იქ მაგრათ აქვს ფესვები გამდგარი.

ფ. მახარაძე.

ჭუთათურის შინიფხვები.

ამას წინეთ მოხდა პირაგოვის ყრილობა მთელ რუსეთის ექიმთა ხოლერის წინააღმდეგ საბრძოლველ ზომების შესა-

მუშავებლათ. კრებებზე ნათლათ გამოიჩინა, რომ დღევანდელ წესწყობილებაში არავითარი კულტურული და დამშვიდებული მუშაობა არ შეიძლება. დღევანდელი პოლიტიკა უსახლერო თავგასულობისა, უკანტრილო პოლიტიკაა, რომელსაც ხალხის ბედიღბალი ჩაუბარებია იმ ადმინისტრაციისათვის, რომელსაც სახელი სრულიად გატეხილი აქვს. მასვე ჩააბარეს დღეს ხოლერასთან ბრძოლის საქმე და მას დაუქვემდებარეს ამ საქმის ორგანიზაცია. რადგან ექიმებს იმ ხალხთან აქვს საქმე, რომელსაც სრულიად კული აქვს გატეხილი დღევანდელ წესწყობილებასა და მის წარმომადგენლებზე და, მაშასადამე, მისი სახელით და მის ფრთებს ქვეშ შეფარება ექიმებს შეუძლებლათ მიანიათ და სამარცხვინოთ, — ამისათვის პირაგოვის ყრილობამ დაადგინა: სანამ საერთოთ შეცვლილი არ იქნება არსებული წესწყობილება, მანამ ხალხისათვის ნაყოფიერი შრომა შეუძლებელია. კერძოთ დღევანდელ მოსალოდნელ სახალხო უხედურების, ხოლერის წინააღმდეგ საბრძოლველათ კრება მოუხერხებლათ ცნობს ექიმებისათვის საერთოთ შინაწილეობა მიიღოს სასანიტარო აღმასრულებელ კომისიებში და ან კიდევ შეასრულოს მისი დადგენილებანი; კრებას სათაქლოთ მიანია, რომ ექიმები დარჩენ იმ საზოგადოებრივ, თუ მთავრობის დაწესებულებათა სამსახურში, სადაც ითხოვენ 2 აგვისტოს 1903 წ. შემუშავებულ წესების შესრულებას. ამრიგათ მათ უარყვეს მთავრობის კომისიებში მონაწილეობის მიღება, მაგრამ არ უარობენ კერძო თავიანთი ორგანიზაციით ხოლერას წინააღმდეგ ბრძოლას.

პირაგოვის კრების დადგენილებას ექიმთა ბევრი ორგანიზაციები შეუერთდა პროვინციულ ქალაქებში. დღეს კავკასიის ორგანიზაციებიც აპირებენ მათ შეერთებას. 10 მაისს ქუთაისის სამკურნალო საზოგადოების კრებაზედაც დააყენა ეს საკითხი ექიმთა დანდაროვმა. მხოლოდ აქ მან ადმინისტრაციულ სასანიტარო კომისიის უსარგებლობა, ვარდა თერაპიულ მოსახრებისა, პრაქტიკული გამოუსადგარობითაც დაამტკიცა.

ქუთაისის გუბ. სასანიტარო აღმასრულებელ კომისიისა, თქვა მან, რომელიც ჩინოვნიკური ელემენტებისგან შედგება არავითარი სარგებლობა არ მოაქვს; იგი ხელს უშლის ქალაქის სასანიტარო კომისიას, მაგალითათ, ქალაქის ძლიერ დასახლებულ ნაწილში საპიორის ჯარს ვიტუმინსკის სახლში აქვს ნაქირავები სათაფლე. აქ სახლი მეტათ ანტისანიტარულ მდგომარეობაშია, აქედან მთელ არემარეში დამპალი, მოშხამული სუნი ვრცელდება. ამის გამო მრავალი სახლის პატრონები ტოვებენ თავიანთ სახლებს და სხვაგან ქირაობენ სადგომებს. იქ კი თავიანთ სახლებს ღარიბებზე ძლიერ იაფათ აქირავენ; ამ გვართ მამულებს და სახლებს ფასი დაეკარგაო, ჩივიან მცხოვრებლები და დაგვიხსენით ამ თავფელისაგანო. ქალაქის სასანიტარო კომისიამ რამდენჯერმე შეიმოწმა იგი და დაადგინა ამ თაველის დახურვა, მარა საგუბეზრო ამასრულებელმა კომისიამ არ მოიყვანა იგი სისრულეში.

მეორე ოქმებს ქალაქის სასანიტარო კომისია უგზავნის სისრულეში მოსაყვანათ საგუბერნიო კომისიას. ეს ოქმები შეეხება სასანიტარო საგაღმებულ დადგენილების დამარღვევთ, რომელნიც უხდა ჯარიმებოდენ სიმდიდრე-სიღარიბის კვალობაზე. საგუბერნიო კომისია ამას სრულიად ყურადღებას არ აქცევს (რადგან საიდან იცის მან ვინ მდიდარი, ვინ ღარიბი) და ყველას ერთნაირათ აჯარიმებს და, რაც უფრო გასაკვირია, ამ ფულებს ხაზინას ძენს მშინ, როდესაც იგი საბართლით ქალაქის თვითმართველობის უნდა იყოს, მცხოვრე-

ბლებსიგან აღბუღი, მათვე უნდა ხმარდებოდეს. ამისათვის ქალაქის სასანიტარო ექიმებმა თავი გაანებეს მცხოვრებლებს-სათვის ოქმების შედგენას. ამ რიგით ისპობა ქალაქის სასანიტარო ექიმების მცხოვრებლების სასარგებლოთ მოქმედება.

მესამე, საგუბერნიო კომისია ხლორის წინააღმდეგ ბრძოლაში ხელმძღვანელობს ძველის-ძველი ინსტრუქციებით და არა ახალი მეცნიერებისაგან შემუშავებულ ზომებით.

მეოთხე, საგუბერნიო კომისიამ არ აუკრძალა ქიათურაში მდ. ყვირილაში შავი-ქვის ვარცხა. ამ ქვის რეცხვით ეს მდინარე რიონის შეერთებამდე ისე ტალახანდებდა, რომ მცხოვრებლები მას ვეღარ ხმარებენ და ამას ყველას უჩივიან, მარა ყურადღებას არავენ აქცევენ.

მეხუთე, საგუბერნიო კომისიამ რუსეთიდან მოიწვია ექიმები და ისინი გაუჩრებია ქუთაისში, სდაც უიმითათავე ბევრია ექიმები, ხოლო სოფლებში კი უექიმობით წყდებიან. მაგ. რაჭაში, ლეჩხუმს, სვანეთში, ოსურგეთის მხარაში და სხ. ბევრგან.

მეექვსეთ, დაუმატა ექიმმა ღონდაროვმა, საგუბ. კომისიაში მონაწილეობის მიღებით ექიმები დიდ პასუხის მცებლობას ღებულდებნ თავის თავზე, რადგან რაღონ ხალხი მოტყუებული დარჩებათ, მის სასარგებლოთ ვერას გააკეთებენ. ამას გარდა თავის მონაწილეობით მხარს დაატყერენ ისეთ ორგანიზაციას, რომლის უსარგებლობა მთელმა რუსეთის ექიმთა კრებამ აღიარა და ვისაც გული ერჩის ხალხის სასარგებლოთ იზრომოს, დღეს უმჯობესია ძველი მოქმედი წევრები გამოაკლდეს და ახალი ორგანიზაცია შექმნას და თითონ შეიმუშავოს ხოლერის წინააღმდეგ საბრძოლველი ზომები. ამიტომ ჩვენ დღეს არავითარი მათთან შესაერთებელი შუამდგომლობის აღძვრა არ გვჭირდება და მხოლოდ უნდა დაეადგინოთ შეუერთდეთ პირაგოვის დადგენილებას და ჩვენ ცალკე ვიმოქმედოთ.

3. ღონდაროვის წინადადებას შეუერთდა ი. გომარათელი, გ. ნასარიძე, ი. მიხაილოვი და ბეთთალი ღანგი და ბოლოს თავმჯდომარემ განაცხადა, რადგან აქ საზოგადოების ყველა წევრები არ არის, ამისათვის ამ სერიოზული საკითხის გადაწყვეტას ჩვენ მარტო ნუ ვიცისრებთო, მისი გადაწყვეტა შემდეგი კრებისათვის გადავლოთ და დაევალოთ წინადადების შემომტანს დაწეროს ამაზე მოხსენება. შემდეგი კრებისათვის გადაწყვიტეს მიიწვიონ მთელი გუბერნიის ექიმები, რომელნიც თუ ვერ დაესწრებიან კრებას, თავიანთ აზრს მაინც გამოუვხაენიან «საზოგადოებას».

იხ.

საყრანგეთის ისტორია მცხრამამე საუკუნეში.

(შემდეგი *)

მთავრობამ გაიმარჯვა ყოველგან, გიზო-ტიერის სამინისტრო გამძღავრდა და აშკარა რეაქციას დაადგა, მაგრამ სა-მაგიეროთ პროლეტარიატი სამუდამოთ შედგა პოლიტიკურ გზაზე.

ქუჩაზე დამარცხებულ აჯანყებამ კიდევ ერთხელ მიმართა „პირადათ აჯანყებას“ — ტერორს. და 28 ივლისს (1835 წ.) მეფეს მგორეთ ესროლეს. ამის პასუხათ გიზო-ტიერის ყურ-მოჭრილობა პალატამ გამოსცა კანონი პრესის წინააღმდეგ: აკრძალა „მთავრობის პრინციპის“ კრიტიკა, სახელი „რესპუბლიკანელი“-ს ტარება, მონარქის შეცვლის იმედის გამოცხადება და სხ. ამასთანავე გაზეთის გამოცემის გირაო ასწიეს 48 ათასიდან 200 ათას ფრანკამდე. რადგანაც არეულობით

პასუხის გაცემა აღარ შეიძლებოდა, 25 ივნისს (1836 წ.) უპასუხეს ისევ ტერორით; მეფეს მესამეოთხედ ესროლეს და მესამეთ დააცილეს; ეს იყო რევოლუციონური მოძრაობის უკანასკნელი სულის ლაფვა! „ადამიანის უფლებები“ და მისი შექცევა დაინგრა, მათი წევრებით ციხეები აავსეს, საზოგადოებათა დაარსება აკრძალეს, პრესას მუხრატუკი მოუჭირეს. საქირო იყო რევოლუციური ორგანიზაციის შეცვლა და მოძრაობის ხელახლავ გამოწვევა; აი ეს იტვირთა ცნობილმა რევოლუციონერმა და კომუნისტმა ოგიუსტ ბლანკიმ.

ბლანკი (დაიბადა 1805 წ.) შეილა კონვენტის წევრათ ნამყოფის, სტუდენტობის სკამიდან შედგა პოლიტიკურ ასპარეზზე და 1825 წ. შევიდა კარბონართა საიდუმლო საზოგადოებაში. აქ მან გაიცნო ბაბეფის მგობარო ბუონაროტი, წვერი ბაბეფის შეთქმულობის, რომლის მიზანი იყო 1705 წ. მთავრობის ხელში ჩაგდება და სოციალისტური წყობილების განხორციელება. ბლანკიმ აქ შეისწავლა ბაბეფის მოძღვრება და ცხოვრების მიზნათ მისი შესრულება დაისახა; ეს განხორციელება უნდა მომხდარიყო არა თვით პროლეტარიატის მიერ, რომელსაც ამ მხრით, როგორც ზემოთ მოვიხსენიეთ სანდოთ არ თვლიდენ, არამედ თავგანწირულ ადამიანთა შეთქმულობით, მთავრობის დაპატრონებით და ასე ხალხის მადლიდან გაბუნდერებით. ბლანკის აზრით საქიროა პარიეში დაარსდეს უკიდურესი ცენტრალისტური ორგანიზაცია, მხგავსი იაკობინელთა კლუბისა, რომლის თვითოეული წევრი ყოველ წუთში მზათ არის პირველ მოწოდებისთანავე იარაღით გამოვიდეს და შეფვის ბრძანებას უსიტყვოთ დაემორჩილოს. ორგანიზაციის მიზანია ან ხალხის არეულობას სათავეში მოექცეს და ის თავის მიზნის განხორციელებისაკენ მომართოს ან და მოზნერხებულ დროზე, როცა საერთო უკმაყოფილება დიდია, თვითონ აჯანყდეს, უკმაყოფილონი თან გაიყოლიოს, საერთო არეულობა გამოაწვიოს, მთავრობა ხელში ჩაიგდოს და პარიეიდან თან და თან მთელ საფრანგეთში სოციალისტური წყობილება დაამკვიდროს. მიზანი პროლეტარული, საშუალება კი იაკობინური (წვერილი ბურჟუაზიული). აი ბლანკის მთელი პოლიტიკური მოსაზრება. და რადგანაც პროლეტარიატი აქ თუ უბრალთა „მასალის“, „ამყოლის“ როლს თამაშობს, ცხადია მისი წინ და წინ გასოციალისტება და განვითარება მეტია: ამიტომაც ბლანკი წინააღმდეგი იყო მოძღვრების, დავის თეორიების, ეს მისი აზრით განხეთქილებას ბადებს ხალხში და ასუსტებს აჯანყების წყურვილს. „პირდაპირ არეულობა, ცოტაოდენი გრძნობები, სულ ბოლოს მოძღვრება“, სწერდა ის მოძღვრების და პროგოამების მოყვარულს რასპაილს. ბლანკი იყო მოქმედების კაცი და ყველა არეულობაში ერია; როცა კარბონართა საზოგადოება დაიშალა ის შევიდა „ხალხის მეგობართა“ ორგანიზაციაში და ის თავმჯდომარე რასპილითან ერთათ 1832 წ. მისცეს სამართალში. აქ მან საჯაროთ პირველათ გამოთქვა თავისი სოციალისტური პროგრამა, პროგრამა „მდიდართა და ღარიბთა“, „ორას-სამას ათას მწავრელთა და ოცდა ათ მილიონ პროლეტართა ბრძოლისა“ გლენს ის პროლეტარათ თვლის! *).

*) იხ. წიგნი „ზრთუეს დე ფაინკე“ სიტუვა ბლანკის, 1832 წელს მარაზი.

*) იხ. „მთავრული“ № 18, მაისი 1905 წ.

ვოლიუციური აგენტს; მხოლოდ ამით აქვთ საქმე კომიტეტთან, მარა კონსპირაციის უმადლეს წევრთაგან მისაყვანათ ეს სამი აგენტი არიან თვით დამარსებენი, რომელთა ზემოთ უცნობი კომიტეტია. აგენტები ნიშნავენ უზნის კამენდატებს, ესენი „ოჯახთა“ შეფს, ხოლო „ოჯახი“ შედგება არა უმეტეს 12 წევრისა, ერთი ოჯახი მეორეს არ იცნობს, წევრს შეუძლია მხოლოდ თავის „ოჯახი“ გასცეს, შეფი იცნობს მხოლოდ რამოდენიმე „ოჯახს“, მთელი საიდუმლოება იცის მარტო ცენტრალურმა კომიტეტმა, ყოველივე დაწერილი აღკრძალულია. როგორც ხედავთ ეს არის მდიდრდგან ქვემოთ ლოლიკურათ ვატარებულნი ორგანიზაცია. ეს პირველი პოლიტიკური საიდუმლო საზოგადოებაა, სადაც ბერნარის წყალობით მუშები ბლომათ შევიდნენ. წევრის მიღება ხდება შემდეგ ნაირათ: კანდიდატი შეყავთ თვალ-ახვეული კონსპირაციულ სადგომში და აქ სამი კაცი ცდის. თავმჯდომარე კითხავს თავის ამხანაგს: „რა მიზნით ვართ აქ შეკრებილი?—ხალხის და კაცობრიობის განთავისუფლებისათვის სამუშაოთ. რა არის ნამდვილი რესპუბლიკანელის სათნოება?—ფხიზლობა, სიყოჩაღე, ძალა, თავის დადება.—რა სასჯელის ღირსია მოლაღატე?—სიკვდილის.—ვინ უნდა აასრულოს ეს? საზოგადოების ყველა წევრმა, რომელმაც კი მიიღო თავის უფროსისაგან ამის ბრძანება“. შემდეგ თავმჯდომარე ცდის კანდიდატს და ბოლოს უცხადებს: „ჩვენა მტარვალდება ავგიკრძალეს პრესა და საზოგადოების შედგენა, ჩვენი მოვალეობაა კიდ მეტი ენერჯით შეერთება და პრესის მაგიერ სიტყვითი პროპაგანდის გავწევა. როცა ჟამი დარეკს, იარაღს შევისხამთ სამშობლოს მოლაღატე მთავრობის დასანგრევათ, იქნებით მამინ ჩვენთან“. კანდიდატი თანხმობის შემდეგ იძლევა ფიცს და თვალდგან ხსნიან, მისი მოვალეობაა ერთი თოფის და 50 პატრონის შექმნა; თუ დაიჭირეს, ჩვენებაზე უარის თქმა. კომიტეტი უცნობია, ბრძოლის დროს ის გამოცხადდება და უწინამძღვრებს, მანამდის არავითარ მოძრაობაში მონაწილეობა არ უნდა მიიღოს, დევა მომავალ წყობილებებზე აღკრძალულია, ეს კომიტეტის საქმეა, რომელიც ფიქრობს ყველასათვის და მთავრობის მხოლოდ სრულ მოჩილებას.

„ოჯახთ“ მოწყინდათ მუდამ ბრძოლაზე ლაპარაკი და მუდამ წყნარათ ყოფნა, ერთი წლის შემდეგ შოთხბოვს „ქუჩაზე გამოსვლა“. შეუდგენ მხადებას, გახსნეს ტყუილ-წამლის საიდუმლო ფაბრიკა, მარა მიუხედავათ დიდი კონსპირაციისა 1836 წ. მარტში ქარხანა აღმოაჩინეს და დაიჭირეს „ოჯახთა“ ყველა შეფი „კომედანტები და აგენტები; გარდა იარაღისა ვერაფერი უნახეს და თითო ოროლო წლის ციხე გადაუწყვიტეს, ამით დანიჭრა თვით „საზოგადოებაც“.

განთავისუფლებულ ბერნარმა ზღანკის ხელმძღვანელობით (ციხიდან) „ოჯახთა“ ნანგრევზე ააშენა ახალი საზოგადოება—„წლის ოთხი დრო“. ორგანიზაცია იყო „ოჯახთა“ სხებური, მარა მისი სოციალური ელემენტი გამოიკვალა. რადგანაც დამარსებელი იყო მუშა, ამიტომ საზოგადოებაშიაც მრავალი მუშა ჩაეწერა და მითპროლეტარიატს დაუხსლოვდა. ამ გარემოებამ გამოიწვია გამოცოცხის შეცვლა და კომუნისტური მოძღვრების წინ წამოყენება. თავმჯდომარე კითხავს კანდიდატს: „ვინ არიან ახლა არისტოკრატები?—შთამომავლობითი არისტოკრატია გაუქმდა 1830 წ. ივლისში, ახლა არისტოკრატებია მდიდრები, რომელნიც შეადგენენ ისეთივე გამათახსიერებელ კლასს, როგორც იყო პირველი. უნდა დაქმნაყოფილდეთ მეფობის მოსპობით?—სრულიათაც არა, საქირაოა მოსპობა თვით არისტოკრატის და პრივილეგიების, წინააღმდეგ შემთხვევაში არაფერი იქნება გაკეთებული.—მითხარით მოკლეთ პრინციპები?—უნდა ძირიანათ ამოვარდეს

მეფობა და ყოველნაირი არისტოკრატია და მათ ალაგას დამყარდეს რესპუბლიკა, ე. ი. თანასწორობის მარტველობა. ასეთი წყობილების მოსაპოვებლათ საქირაო რევოლიუციური მთავრობა, რომელიც ხალხს ალაგენს თავის უფლებებში.“ შემდეგ კანდიდატი ფიცულობს: „რესპუბლიკის სახელით ვფიცავ, საუკუნოთ მძულდეს ყველა მეფე, ყველა არისტოკრატი, კაცობრიობის ყველა მჩაგვრელი და სხ.“

ერთი წლის შემდეგ „საზოგადოებაში“ შესაფერი ადგილი დაიჭირეს ტყვეობისაგან განთავისუფლებულ ზღანკიმ და ბარბესმა. 1838 წ. წევრთა რიცხვი ავიდა 1200-დის და კომიტეტმა გადასწყვიტა არეულობის დაწყება. დაამზადეს იარაღი, დანიშნეს არეულობის ადგილები და 1839 წ. მაისის ერთ მშვენიერ დღეს შეფებმა გამოიყვანეს სექციები ქუჩაზე ჩვეულებრივ გასასეირნებლათ, და აა აქ უცებ გამოეცხადათ კომიტეტი: ზღანკი, ბარბესი, ბერნარი და მისცეს არეულობის სიგნალი, საქარათ ჩამეტყრეს ახლო-მახლო მდებარე იარაღის საწყობი, გამოიტანეს თავის იარაღებიც და ნახევარ საათში შეიარაღებულნი გაექანენ საბჭოს და პრეფექტურის ასაღებათ. რადგანაც არაფერი იცოდა, ქუჩის ხალხს მხოლოდ უყვირდა, რა ამბავიაო, და აჯანყებულთ არავინ გაყოლია, როგორც ამას ისინი მოველოდნენ. ხელათ გამოწვეულმა ჯარმა რამდენიმე საათის ბრძოლის შემდეგ აჯანყებულნი გაფანტა, მოთავენი დაიჭირა და სასამართლომ სასტიკი სასჯელი მიუსაჯა: ზღანკის და ბერბერს სიკვდილით დასჯა, რაც საუკუნო კატორგით შეუცვალეს, ბერნარს და მრავალს სხვა საუკუნო ციხე.

ასე დასრულდა ზღანკის შეთქმულებები და მასთან ერთათ შეწყდა რევოლიუციური მოძრაობა. ზღანკისტებმა პოლიტიკური აზრი პროლეტარიატში ფართოდ გავრცელეს, ამით რევოლიუციის ნადავი მოუშხადეს, მაგრამ ამასთანავე მათი ტრაქტიკის და ორგანიზაციის უვარგისობა აშკარა შეიქნა. ამ საშვალებით რევოლიუციის გამოწვევა შეუძლებელი გახდა და ის სრულიათ სხვა გზით უნდა წარმოშობილიყო.

როგორც ზევით თქვით, გაბატონებულმა ბურჟუაზიამ ყოველივე ღონე მიიღო მეფის თავის შინაყმათ, თავის ბრძანების ამსრულებლათ გადასატყვევათ. და ის მართლაც ასრულებდა ამ მოჩილის როლს მანამდის, სანამ საერთო მტერი რევოლიუციური მოძრაობა—ორივეს ერთნაირ განსაცდელს უშხადებდა. მაგრამ როგორც კი მოძრაობა დათრგუნეს, მტერთ ძლიეს, ახალი წყობილება გამაგრდა და საფრთხეც გაქრა, მაშინვე თავი წამოყო ტახტმა და მოინდომა პალატაზე გაბატონება. სასახლემ გიზო-ტიერის სამინისტრო ინტრიგებით დასცა და მის ალაგას თავისი ერთგული მოღეს კანინეტი ჩააყენა. მოღემ საზოგადო სიმპატიის მოსპოვებლათ გიზოს „მაგარი პოლიტიკის“ მაგიერ თავისი რბილი პოლიტიკა წამოაყენა და მის გასატარებლათ პალატის ხელახალი არჩევანი დანიშნა. გიზო, ტიერი და ოდრიონ-ბარო შეერთდნენ „პარლამენტალური პრინციპის“ დასაცავათ და არჩევნებზე სასახლის პარტია დაამარცხეს. მიუხედავათ ამისა მოღემ მაინც სცადა თავისი პოლიტიკა და 1838 წ. გახსნილ პალატაში გაილაშქრა ბურჟუაზიის წინააღმდეგ: მან წარმოადგინა პროექტი რკინის გზების სახელმწიფოს მიერ შენებისა. პალატა აყვირდა, ლუკმას გვართმევენ, სახელმწიფო კერძო ინიციატივას ჩაგრაეს, კონკურენციას გეწვევენო. შემთხვეულმა მოღემ თავის პროექტი უკან წაიღო, ხოლო პალატამ დაადგინა რკინის გზების გამართვა საქმეა კერძო კაპიტანების და არა სახელმწიფოების. ამით ბურჟუაზია დაეპატრონა მიმოსვლას, რაც დღემდის გრძელდებოდა. ორივე პარტიის წინააღმდეგი იყო მხოლოდ უკიდურესი მარცხენა დემოკრატები (რესპუ-

ბლაკლები) ცნობილი ასტრონომის ფრანსუა არაგოს მეთაურობით. ესენი თხოულობდნენ რკინის გზების მთავრობის მიერ წარმოებას, მარა არა „ბურჟუაზიული სახელმწიფოს“, არამედ დემოკრატიულს. საზოგადოთ დემოკრატები პალატაში იყვნენ, როგორც თვითონ ამბობდნენ, „ფანჯრიდან ხალხთან სალაპარაკო“, ე. ი. მთელი გამეფებული პოლიტიკური სისტემის კრიტიკით მისი სიღუბნის გამოსაშვარვებელათ. არც ერთი კითხვის გარეშეში მათ ამ დედა აზრისათვის არ უღალატათ და არც ერთ პარტიასთან—კომპრომისი არ გაუკეთებიათ.

1839 წ. მეფემ ეს ოპოზიციური პალატა დაშალა და შეეცადა ლუი მე-18-სავით თავისი მომხრე უმრავლესობა შეედგინა. ტახტი და ბურჟუაზია ერთმანერთს დაეტყვენ სამკვდრო-სასიცოცხლოთ. არჩევანი დასრულდა ტახტის სრული დამარცხებით და რვა მარტს მოლეს კაბინეტი გადადგა. ვამარჯვებულნი—გიზო, ტიერი, ბარო ვერ მორიდდნენ ნადავლის გარეგებაში. კაბინეტის შედგენაში და გაჯავრებული მეფე სამინისტროს აბარებს სრულიად ვარეშე პირს—სულოს „დროებით“. 20 თებერვალს 1840 წ. შეერთებულმა ოპოზიციამ დასცა ეს კაბინეტი და მეფე იძულებული გახდა ბურჟუაზიას დამორჩილებოდა, რადგანაც გიზო ელჩათ იყო გაგზავნილი ლონდონში, მეფემ ტიერს ჩააბარა მთავრობა ამ სიტყვებით: „ხომ ხედავთ, იძულებული ვაგხდი თქვენ ავიტანოთ, ავიტანო ჩემი შერცხვენა... თქვენ მემალეზი“. ტიერმა რასაკვირველია ამას ყური არ ათხოვა და შეუდგა უფროსობას.

ტიერის ტახტზე გამარჯვება ბაროს პარტიამ თავის გამარჯვებათ მიიღო და გადასწყვიტა მისი დაცვით „პარლამენტარული პრინციპის“ ხსნა. ამ „ბლოკით“ იწყება დინასტიური ოპოზიციის უკან დაქანება და მთავრობის კულდა გადაქცევა. მან ახლა გაათვორა ტიერის ყველა ის პროექტები, რასაც წინეთ აშავებდა (საიდუმლო ფონდი და სხ.). „საფრანგეთის ბანკს“ განუხლეს ძველი პრივილეგიები წინააღმდეგ დემოკრატებისა, რომელნიც თხოულობდნენ ბანკის სახელმწიფოთ გადაქცევას, სესხის გამოტანის გადავიღებას, პროცენტების დაწვეას და სხ. რკინის გზათა კომპანიებს, რომლებშიაც დეპუტატები იყვნენ დაინტერესებულნი, პალატამ 30 მილიონი მისცა „შემწყობათ“. ერთი სიტყვით გააბატონებულ ბურჟუაზიამ დაამარცხა რა დემოკრატია და ტახტი, თავისუფლათ შეუდგა თავისი კლასის საკეთილდლოთ მოღვაწეობას.

ქუჩაზე დამარცხებული დემოკრატია დაბრუნდა ხალხის სიღრმეში და იქ მოიპოვა მკვიდრი საბუღარი. პოლიტიკური და სოციალური აზრები ფართოთ ვრცელდება პროლეტარებში. ამ მოძრაობას ხელი შეუწყოა ორმა ახლად გამოსულმა წიგნმა: ლუი ბლანის „შრომის ორგანიზაციამ“ და კაბეს „კარიბაში მოგზაურობამ“. მაშინ როდესაც უკანასკნელი მოთხრობის ფორმით აწერს კომუნისტური წყობილების სიმშენიერებს, პირველი პროლეტარიატის სიღატაკის გამოკვლევა და თავისი მარტივი ენით დაწერილი პროექტებით მკითხველის ჩამოფიქრებელია; აქ ლუი ბლანი მოკლეთ და ნათლათ ამბობდა იმას, რასაც თვითთელი მუშა გრძობდა, მარა კარგათ ვერ წარმოედგინა, ამიტომ ბლანის წიგნაკი უცებ გახთა პროლეტარიატის სახარებათ, ხოლო ავტორი მის მოკიქულათ. აი ამ წიგნაკის შინაარსი: მუშის სიღატაკის მიზეზია მკორე ხელფასი, რასაც ბადებს თვით მუშათა შორის ატეხილი კონკურენცია, მუშა ეცილება მუშას ქირის დაწვეით და ერთმანერთს იღატაკებს, მეორე მხრით ვგვევ კონკურენცია ვნებს თვით კაპიტალისტებს. ესენიც ერთმანეთს ებრძვიან,

შემდგებული ყლაპავს შეუძლებელს, რომ შემდეგ თვით შეიქნეს ჩაყლაპული კიდევ უფრო შეძლებულისაგან, ცხადია კონკურენცია—ეს ომია ყველასი. ყველას წინააღმდეგ და მისი მოსპობა სასარგებლოა ყველა კლასებისათვის. ეს კი შესაძლებელია შრომის შემდეგ ნაირი ორგანიზაციით: მთავრობა იღებს სესხს. ქმნის მრეწველობის უმთავრეს დარგების „სოციალურ სახელოსნოებს“, ჩააბარებს მათ მუშათა ასოციაციას საწარმოებლათ. მოგების ერთი ნაწილი იყოფა მუშათა შორის, მეორე ნაწილი იხარჯვის მოხუც-ავათმყოფთა და დასახარჩებულთა შესანახათ, ხოლო მესამე—შრომის იარაღთა შესაძენათ. კაპიტალისტს შეუძლია მონაწილეობა მიიღოს კაპიტალის შემოტანით, რისთვისაც ის ჰიიღებს სარგებელს ხაზინიდან. ეს სოციალური სახელოსნო კონკურენციას გაუწყვეს კერძო სახელოსნოს და მათ იძულებს თავისი საქმე სახელმწიფოს მიყიდონ. ასოციაცია გამეფდება ყველა წარმოებაში და მიზეზი საერთო უბედურობისა—კონკურენცია, მოისპობა. კონკურენცია კლავს კონკურენციას. ვაჭრები გადაიქცევიან „სოციალურ სახელოსნოთა“ აგენტებათ. მაშასადამე, შრომის ორგანიზაცია პროლეტარიატის ერთათ ერთი მხსნელი დროშა, აბოლოვებს ლუი ბლანი. მაგრამ ასეთი ღრმა ცვლილების მოთენა შეუძლია მხოლოთ „ხალხის მთავრობას“ უმატებდნენ დემოკრატები. საქირთა დეპუტატთა არჩევნების უფლება მიეცეს ყველა კლასს და ერის ბატონობა გამოცხადდეს. ერთი სიტყვით საარჩევნო რეფორმა აუცილებელი იარაღია სოციალური რეფორმის გასახორციელებლათ.

* *

ამ ნაირათ „შრომის ორგანიზაცია“ და საარჩევნო რეფორმა შეიქნა პროლეტარიატის და წვრილი ბურჟუაზიის ბრძოლის დროშათ. თექვსმეტ მაისს 1840 წ. არაგო პალატას ურდგენს 240 ათასის პეტიციას, რომელიც რეფორმის თხოულობს. პეტიციის დასასაბუთებლათ წარმოთქმული სიტყვა არაგომ ასე დაათავა: „კონკურენცია არის მძვინვარე სენი, მისგან განკურნება აუცილებელია, საქირთა შრომის ორგანიზაცია, მრეწველობის დღევანდელი წესების ზოგი მუხლის შეცლა“. და ასე პარლამენტის ტრიბუნლიდან პირველათ წარმოითქვა სიტყვა „შრომის ორგანიზაცია“, რასაც პარიტის პროლეტარიატი აღფრთოვანებით მიეგება და ამის ავტორს ასი კაცისაგან შემდგარი დეპუტაცია მადლობის გამოცხადებლათ გაუგზავნა. ერთმა მუშამ დეპუტაციის სახელით ასე მიმართა არაგოს: „ყველა ისინი, ვინც პოლიტიკურ მოღვაწეთა დღევანდელ კანკალაობას მალდა დადებოან და სოციალურ კითხვას, რომელიც ჩვენ გვცხება, თქვენებრ მამაკურათ წინ წამოაყენებ, ჩვენ თანაგრძნობას და დახმარებას მოელოდნენ“. ეს იყო პროლეტარიატის და წვრილი ბურჟუაზიის ოფიციალური დაკავშირება. დემოკრატები გახდნენ სოციალური რეფორმის მომხრე, სოციალისტები კი პოლიტიკური. რესპუბლიკანელი გაზეთი „ნასიონალი“ ვაფიქულ მუშათა დაქების და სამართალში მიცემის გამო სწერდა: „ახლა ჩვენ მივმართათ მუშებს, ამიერდან მაინც შეიგნებენ პოლიტიკური ფორმის მნიშვნელობას! პოლიციის აგენტების და მედიდურ ინტრიგანთა ვაფენით ამ ბოლო დროს ბევრ მათგანმა გულწრფელათ დაიჯერა მხოლოთ სოციალური და არა პოლიტიკური რეფორმის საჭიროება. ისინი უარს ყოფდნენ იმას, რომ პოლიტიკური რეფორმა არის მიუცილებელი იარაღი სოციალური რეფორმის მოსახდენათ. და აი დღეს აშკარა მაგალითებით ხედავენ პოლიტიკური კითხვის მთელ მნიშვნელობას. მართველობა რომ შეძლებულთა იარაღი არ იყოს, ვანა მარტო მათ სასარგებლოთ დამუშავებოდა? წარმოიდგინეთ მართველობა მართლა სოციალური, მართველობა იარაღი

და გამოხატულება ყველას მოთხოვნების და ინტერესების, წარუდგინეთ მას ის კითხვა, რომელსაც დღეს ხმლით სჭრიან და ნახავთ განსხვავებას: დენის ალაგს დამყარდება სიმარტოლე და მუშების ალაგას უფლებას“.

პროლეტარიატში თანდათან ვრცელდება ის აზრი, რომ ივლისის მონარქის დანგრევას და ხალხის ბატონობის გამოცხადებას აუცილებლათ თან მოყვება მუშის კაპიტალისტის უღლისაგან განთავისუფლება. მისთვის ხალხის გამარჯვება გაბატონებულ ბურჟუაზე ნიშნავდა შრომის გამარჯვებას კაპიტალზე; ამ ილიუზიას (თავის თავის მოტყუილება) ამძლავრებდა მთავრობის რეაქცია.

ტიერის სამინისტრო დასცა საგარეო საქმეებმა, უცხო სახელმწიფოთა კოალიციამ, ისეთი კითხვების გადაჭრისათვის, რომელშიაც პირველ ყოვლისა თვით საფრანგეთიც იყო დანტერესებული და მას კი არაფერს არ ეკითხებოდა, ხალხი თხოულობდა ამ შეურაცხყოფისაგან დაცვას, პალატა კი მშვიდობიანობის დარღვევის წინააღმდეგი იყო და შეურაცხყოფის ატანას ქადაგებდა. ამ დავიდარებით დაცემულ ტიერის ალაგს ოქტომბერში (1840 წ.) მოწვეულ იქნა გიზო. გიზომ თავშივე განაცხადა: „საქირია არა რევოლიუციასთან (ე. ი. ხალხთან) კავშირი ევროპის წინააღმდეგ, არამედ ევროპასთან კავშირი რევოლიუციის წინააღმდეგ“. ომი შიგნით. მშვიდობიანობა გარეთ, აი გიზოს სამინისტრო პროგრამა. მან საგარეო საქმეები საგარეო მტრებს (კოალიციას) მიენება, თვითონ კი შინაურ მტრებზე ამხედრდა და პირველ ყოვლისა ოპოზიციის გაზეთები სამართალს მისცა. ხოლო როცა ნათეს მსაჯულემა ყველა გამართლდა, მთავრობამ მსაჯულთა სიიღვანე მოწინააღმდეგენი გამოირცხა და ასე თავისი ყურ მოქრული სასამართლო შეადგინა, გაზეთები დასაჯეს; გადასახადთა გაწერა წაართვეს ადგილობრივ თვითმართველობებს და ხაზინის აგენტებს მიანდეს, რამაც ერთიანათ აფორიაქა პროვინცია და მრავალ ქალაქებში შეიარაღებული პროტესტი გამოიწვია (ტულუზი, ლილი და სხ.). ეს ძალმომრეობა აღარც „კანონიერ ქვეყნის შვილი“ მოეწონათ და ივლისის არჩევნებზე ბევრი დემოკრატები აირჩიეს, ამათ შორის გამოცხადებული რესპუბლიკანელნი შანი, ლეჟნუჟანჟა, გარნე პაი და სხვ.“.

პალატის ოპოზიციას გარდა დემოკრატთა ბაროს მემარცხნეთა, შეადგენდა აგრეთვე ცენტრის მარცხენა ფრთა ტიერის მეთაურობით, რომელიც მისი სამინისტროს სთხოვდა ყოველთვის იმას, რასაც მისი სამინისტრო არასოდეს არ ასრულებდა. ტიერის დაცემამ ხელი გაუხსნა დინასტიურ ოპოზიციას და ისიც შეეცადა—წინანდელი დამოუკიდებლობის მოპოვებას. ხოლო როცა გიზოს უმრავლესობამ უარჰყო ბელგიასთან სადამოყენო ხელშეკრულობის პროექტი და მით უარჰყო ჩირდილოეთის ზოგ მრეწველთა სასარგებლოთ და სახელმწიფოთა სასიხარულოთ (ესენი პროტესტს აცხადებდენ) ბელგიასთან დაკავშირება, მაშინ მთავრობას გადაუდგა სახელლოვანი პოეტი და მქერმეტყველი ლამარტანი და მიეხბრო ოპოზიციას. „შეუძლებელია დიდხანს გზა შეუკრათ თანამედროვე დემოკრატის განვითარებას“, მიაძახა მან ტრიბუნლიდან გიზოს. ამავე დროს გამოაშკარავდა სხვა და სხვა ბოროტ მოქმედება; დებუტატთა ქრთამით არჩევა (ერთმა 150 ათასი დახარჯა), რკინის გზათა კონცესიის სანდო კომპანიების მაგიერ, საეკეო. კომპანიებისათვის მიცემა და სხვა და სხვა. მიუხედავთ ყველა ამისა 1846 წელს არჩევნებმა კიდევ უფრო გაამრავლა გიზოს უმრავლესობა (აირჩიეს 200 მოხელე). გამხნეებული სამინისტრო ემხრობა რუსებს კრაიკვის არეულობის ჩასაქრობათ, შვეიცარიის იესუიტებს

ლიბერალებთან საბრძოლველათ, იტალიის მტარვლთ ნაციონალური მოძრაობის დასამარცხებლათ. საშინაო რეაქციამ შვა საგარეო რეაქციაც. 1847 წ. მოუსაგლობის გამო სოფლათ შიმშილობა ჩამოვარდა, დამშუელმა გლეხებმა შემამულეთა პურის საწყობები დაარბიეს. შიმშილის არეულობა დაიწყო. მეორე მხრით მრავალი რკინის გზების კომპანიები გაკოტრდენ, მათი აქციები დაეცა ბირჟაზე პანიკა ჩამოვარდა და აღარებელმა ხალხმა ქონება დაკარგა; პურის გასაიფებლათ მთავრობამ თვით იტვირთა უცხოეთიდან პურის შემოტანა, რასაც მოყვა ოქროს ფულის საფრანგეთიდან გასვლა, „საფრანგეთის ბანკის“ დაცარიელება და ფინანსიური კრიზისი, შიმშილობა გლეხობაში, უფულობა და საეპროსამრეწველო კრიზისი ქალაქებში, აი რით თავდება 1847 წ. ამ დემოკრატობიდან გამოსასვლელათ ოპოზიცია განუწყვეტლათ თხოულობდა საარჩევნო რეფორმას, რეაქცია კი დაჟინებით უარს ჰყოფდა. ძალით მოპოვება იმის, რასაც ნებით არ იძლეოდენ აუცილებელი შეიქნა.

დემოკრატთა პარტია გაიყო ორათ: ზომიერები, რომელთა ორგანოა „ნასიონალი“ მარატის, მარის, განიპაის და სხვათა რედაქტორობით, და რადიკალები, რომელთა ორგანოები შექმნა ახალ დაარსებული გაზეთის რეფორმატორმა ლასკარონელის, ფლოკონის, ლუბილანის და სხვათა მეთაურობით. რეფორმამ თავისი სოციალურ პროგრამათ გამოაცხადა ლუბილანის შრომის ორგანიზაცია, ხოლო პოლიტიკურ პროგრამათ დემოკრატული რესპუბლიკა; პროლეტარიატმა ეს გაზეთი დასახა თავის გაზეთათ და მას გაყვა. რევოლიუციონური მოქრაობა დაიწყო, ბანკეტებით, პეტციებით პროვინციის ოპოზიცია რეფორმის თხოულობს, პარიეს აყვა კრებებით ქალაქები და მთელი ქვეყანა მღელღარებამ მოიცვა. აი როგორ დაახასიათა ეს მდგომარეობა მთავრობის მომხრე დებუტატმა ისტორიკოსმა ტაკვილმა 1848 წ. 17 იანვარს პალატის ტრიბუნლიდან:

„საზოგადო ზნეობა დაეცა, ყერძო პირთა ზნეობა ემსგავსება საზოგადო ზნეობას; მმართველი კლასი იძლევა ყველაზე უფრო საკიკხე მაგალითებს. მას ხელთ უპყრია ძვირფასი უფლება—თიფსუფლათ აირჩიოს ქვეყნის წარმომადგენლები, მაგრამ უფლებას ის ყერძო ინტერესების სასარგებლოთ გამოყენებით რყენის და მასთან ერთათ ირყენება თვითონ. ზნეობის გრძნობაც კი იკარგება, ამორჩეული და არჩეული, მალაღ და დაბალი მოხელე, ყველა ვინც კი მთავრობაში მონაწილეობას იღებს, მუშობს მხოლოთ თავის სიმდიდრის გასაღიდებლათ. როგორ გგონათ თქვენ, რა გაყლენა აქვს ამას პოლიტიკურ უფლებას მოკლებულ კლასებზე? ამბობენ განსაცდელი არაფრისაა, ვინაიდან არეულობა არ არისო; და რადგანაც არეულაა არ არის საზოგადოების ზედაპირზე, რევოლუცია შორს არისო. უეჭველია რევოლიუცია არ არის ფაქტიურათ, მარა მან ღრმათ დაიბუღა ადამიანის გონებაში. შესხედეთ, რა ხდება მუშათ კლასის სიღრმეში, იმ კლასის, რომელიც მშვიდი არის; მართალია ის ახლა არ არის ატაცებული პოლიტიკური ვნებებით იმდენათ, რამდენათ იყო, მარა ვერ ამჩნევთ, რომ მისი პოლიტიკური ვნება გადაიქცა სოციალურ ვნებათ? ვერ ამჩნევთ, რომ მის გულში ნელ ნელა ძირს იკეთებს ისეთი აზრები და იდეები, რომელნიც ასწავლიან არა მარტო ამა თუ იმ მთავრობის კანონან სამინისტროს დამხობას, არამედ დამხობას თვით საზოგადოებების, დაშლას თვით იმ ბოძების, რომელზედაც დაყრდნობილია დღევანდელი ცხოვრება; განა არ ფიქრობთ, რომ როცა ასეთი აზრები ფესვებს იღვამს და ხალხს ღრმით ეკიდება; აღრე თუ გვიან წარმოშობს, არ ვიცო როდის, არ ვიცო როგორ,

მხოლოდ ვიცი, ის როცა იქნება წარმოშობას ყველაზე უსაშინელესს რევოლუციებს. ასეთა ბატონებო ჩემი დრმა რწმენა. მე მგონია, რომ ჩვენ ამ უკმათ გვიძინავს ვულკანზე, მე ამაში დარწმუნებული ვარ!

და აი ერთი თვის შემდეგ ამ ვულკანმა იფეთქა და შეაორი „უსაშინესის“ რევოლუცია!

ან.

(შემდეგი იქნება).

დედაკაცი და მისი ეკონომიური მდგომარეობა.

(ქალაქ ნეკანასი).

თარგმანი რუსულიდან.

I.

(გავრძელება).*)

ცვლილება დედაკაცის ეკონომიური მდგომარეობაში.

სანამ მეფობდა შინაური წარმოება და ქალის შრომა ოჯახისთვის აუცილებელ საქმიანობებს შეადგენდა, მანამ „ქალთა კითხვა“ არ შეიძლება წარმოდგარიყო. მაშინ შეიძლება ღაბარაკი მხოლოდ ქალის მდგომარეობის ასე თუ ისე გაუმჯობესებაზე და არა „ქალთა კითხვაზე“, ქალის მდგომარეობის ძირითად ცვლილებაზე, რადგანაც, ამასთან ერთად მთელი მაშინდელი ცხოვრება, მთელი მაშინდელი კულტურა ძირითად უნდა შერყეულიყო.

„ქალთა კითხვა“, როგორც თანამედროვე მუშათა კითხვა, შედეგია ცვლილების მრეწველობაში, რომელიც გამოიწვია მანქანურმა წარმოებამ, ექსპობამ და ელექტრონმა. „ქალთა კითხვა“ არ წარმოადგენს არც პოლიტიკურს და არც ზნეობრივ კითხვას, მიუხედავად იმისა, რომ მასში პოლიტიკური და ზნეობრივი ელემენტებიც იმყოფებიან.

ეს არის კითხვა ეკონომიური. აზრი ქალთა ემანსიპაციისაზე არ შეიძლება დაბადებულიყო მანამდის, სანამ დედაკაცს არ მოეწონა მსხველათ მანქანა, რომლის ბორბლების გრაილ-ბრაილში ქალს პირველად მოეხმა ხმა თავისუფლებისა და ეკონომიური დამოუკიდებლობისა.

მრეწველობა თან და თან გაფართოვდა, წარმოება, ორთქლისა და მანქანის შემოღებით, თან და თან გადადიოდა. შრომის ნაყოფი გაიადფა, მათი შეძენა გადადიოდა. ამნაირათ, ქალი თან და თან თავისუფლდება სხვა და სხვა გვარ საოჯახო შრომისგან.

შინაურისა და წვრილ წარმოების მოსპობასთან ერთათ, ქალის ძველებური საოჯახო მოქმედებაც უსათუოათ უნდა მოსპობილიყო.

სხვილი წარმოება იძლეოდა ყველა საგნებს, რაც საქირო იყო ოჯახისთვის ისე იაფათ, რომ მათი ოჯახში გაყვითება წარმოადგენდა უნაყოფო დროს დაკარგვის... უწინდელი დიასახლისი, რომელიც იჯდა სახლში და, სხვის დაუხმარებლათ, ამზადებდა ოჯახისთვის ყოველ გვარ საქირო საგნებს: საბონს, სანთელს, ძმარს; რომელიც თითონ ართავდა, ქსოვდა, ღებავდა, კერავდა, ქარგავდა. პურს აცხობდა და ყასბობდა, შეიქნა დღეს ისტორიულ ანოხრონიზმათ.

საფეიქრო მრეწველობა და ფაბრიკები აზზადებენ დღეს ყოველ გვარ ტანისამოსს; საკონსერვო ფაბრიკები—სხვა და სხვა ტუბილეულობას, წნიღებს, დამყვებულ და დამარილებულ საქმელებს. ეხლანდელი მრეწველობა იძლევა ამ საგნებს ისე იაფათ, რომ დიასახლისი დაუმუშაებელ, ნედლ მასალასაც ვერ შეიძენს იმ ფასათ.

რეცხვა და უთოობა დღეს სპეციალისტების ხელში გადავიდა და ეს საქმე თან და თან სხვილ, მანქანურ წარმოების ობიექტათ ხდება; რაც შეეხება საზრდო-სურსათის დამზადებას—ეს საქმე, ეკონომიურ წარმატებასთან ერთათ, თან და თან გადადის ოჯახიდან საზოგადოებაში.

მრეწველობის ბევრგვარმა დარგმა, რომელიც ამ ასი წლის წინეთ სრულებით უცნობი იყო, დღეს უკვე გაანთავისუფლა ქალი უმრავლეს საშარეულო შრომისაგან.

უზარმაზარი ორთქლის საშარეულოების შემოღება და საზოგადო ვათობ-განათება ხომ საბოლოოთ დასრულებს ქალის „საშარეულო ქვაბ-ქოთნიდან“ განთავისუფლების საქმეს.

ამ ნაირათ, წარმოების განვითარებამ დაარღვია დედაკაცის მოქმედების ეკონომიური საფუძველი ოჯახში, მაგრამ, მის მაგიერათ, შექნა ახალი პირობები ქალის მოქმედებისთვის საზოგადოებაში, „ცხოვრების პაზარში“.

რამდენათაც მცირდებოდა სხვა და სხვა საოჯახო საქმეები, იმდენათ ბურჟუაზიული წრის ქალი მთელ თავისუფალ დროს ანდობებდა სიამოვნებას, დროს გატარებას, ქველ მოქმედებას და, ხან და ხან, სერიოზულ გონების განვითარებასაც.

საზოგადოათ ეხლა, როდესაც ქალმა დაკარგა თავისი უწინდელი მნიშვნელობა, როდესაც ეკონომიური პირობები სრულებით გამოიცვალა, ბურჟუაზიული წრის ქალი საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ფუფუნების სავნის როლს თამაშობს, წარმოადგენს იმისთანა ქმნილებას, რომელიც, თითქო მარტო განცხრომისთვის და მამაკაცის სქესობრივი მოთხოვნილებისთვის იყოს ქვეყნათ გაჩენილი.

წვრილ ბურჟუაზიულ კლასის დედაკაცები და ქალიშვილები, რადგანაც მათი ცხოვრების პირობები სრულებით გამოიცვალენ, იძულებული გახდენ ოჯახიდან გასულიყვენ და საკუთარი ძალდონით დაეკავაყოფილებიათ თავიანთი მოთხოვნილებანი. მათ მოკიდეს ხელი სხვა და სხვა თავისუფალ პირობების (მასწავლებლობას, ავთმყოფთა მოვლას და სხვა) და მრეწველობის იმისთანა დარგებს, რომელნიც ხელოვნებას უახლოვდებიან.

ქალთა ლტოლვილება განათლებისადმი არ გამოუწვყვია არც კოდლის შექმნის სურვილს და არც დედაკაცისა და მამაკაცის სულიერათ გათანასწორების შეგნებას. ასეთი ძირითადი ცვლილება მხოლოდ ეკონომიური პირობების ძალით მოხდა.

საქმე ლუკმა პურს შეეხებოდა, იმ ლუკმა პურს, რომელზედაც უნდა ეზრუნა ქალს თითონ, თუ მარჩენალი კაცი არ აღმოჩნდებოდა მისთვის.

წვრილი ბურჟუაზია თან და თან ქრებოდა და ამავე დროს თან და თან იზრდებოდა ქალთა შორის განათლების სურვილი.

რაც შეეხება იმ ქალებს, რომელნიც თვით მშრომელი ხალხის შვილები იყვენ და საზოგადოების გადატყავებულ ელემენტების წარმომადგენლებათ ითვლებოდენ, რამე ეკონომიურმა პირობებმა, რომელთაც ერთიანთ დაშლეს და მოსპვს დედაკაცის უწინდელი მოქმედების ასპარეზი, აღმოუჩინეს მათ სრულებით ახალი შრომის წყარო—ინდუსტრია (მრეწველობა).

ამ გვარათ, ქალთა მოქმედება საბოლოოთ გადავიდა ოჯახიდან საზოგადოებაში.

(შემდეგი იქნება).

*) იხ. „მოგზაური“ № 18, მასი 1905 წ.

რედა-კამოძე. ი. პ. როსტომაშვილი.